

A FRANCIAORSZÁGI BERCSÉNYI-HUSZÁREZRED TÖRTÉNETE

1721—1791

A Rákóczi-szabadságharc főgenerálisának, fejedelmi helytartójának és első szenátorának, Bercsényi Miklós grófnak¹ egyetlen fia ifjú kora ellenére ugyan-csak aktív részt vállalt a függetlenségi küzdelemben.² Bercsényi László kaptányként érte meg a szatmári békekötést,³ amelyet nem tekintett véglegesnek. Így rövid lengyelországi intermezzo után katonai szolgálatát a Francia Királyság haderejében folytatta,⁴ majd az 1717/18-as osztrák—török háború idejére megszakította, hogy fegyverét apja és a kuruc konföderációt megújítók szolgálatába állítsa.⁵ Reményeiben csalódva újólág visszatért francia szolgálatba és 1718. augusztus 1-jén a Liege Püspökségben fekvő Philippeville-ben csatlakozott alakulatához, a salamonfai Ráttky György⁶ brigadéros tulajdonában állt huszárezredhez. Szolgálatára újrakezdésének napjával a francia hadvezetés előléptette ezredessé és megbízta az egység vezényletével.⁷ E rendfokozatban és beosztásban jelentős szerepet játszott az 1719-es francia—spanyol határháborúban.⁸ Háborús teljesítményének elismeréseként a huszárok vezénylő ezredese 1720-ban elnyerte a királyi és katonai Szent Lajos-rend lovagkeresztje kitüntetését.⁹

A francia hadsereg akkori egyetlen, zömében magyarokból álló huszárezredére felfigyelő hadvezetés az elismerésen túl úgy döntött, hogy szükséges a huszárok számának gyarapítása. A korábbi háborúkban a szemben álló oldalon küzdő Habsburg-hadaktól elszökött magyar huszárokra építve hozták létre huszáregységeiket.¹⁰ Az adott időben viszont azonos koalíció tagja volt a Francia Királyság és a Habsburg-birodalom. Kézenfekvőnek tűnt, hogy a bécsi hadvezetés engedélyével közvetlenül magyar területeken toborozzanak huszárokat a francia király számára. Bercsényi egy késői levélnek tanúsága szerint „e célból tiszteket küldtek Bécsbe, ám alig érkeztek meg, az az udvar visszaküldte

1 A családra vonatkozóan L.: *Thaly Kálmán: A székesi gróf Bercsényi-család*, 3 k., Budapest, 1885—1895.

2 Életrajzát l.: *Zachar József: Franciaország magyar marsallja*, Bercsényi László. Budapest, 1987. (a továbbiakban: *Zachar 1987*).

3 Bővebben: *Zachar József: Bercsényi László (1689—1778). Hadtörténelmi Közlemények* (a továbbiakban: HK), 1978/1, 68. skk. o. (a továbbiakban: *Zachar 1978*).

4 *Archives de Service Historique de l'Armée, Vincennes* (a továbbiakban: ASHA), Serie MF, Dossier 230/1.

5 L. bővebben: *Zachar József: A törökországi kuruc katonai emigráció. A II. Rákóczi Ferenc halálának 250. évfordulója alkalmából 1985-ben Vaján rendezett tudományos ülésen elhangzott korreferátum, megjelenés alatt, v.ö.: Bánkúti Imre: Rákóczi-ülésszak Vaján, 1985. április 6., HK, 1985/2, 490. skk. o.*

6 Életrajzát l.: *Zachar József: Ráttky György kuruc ezereskapitány, francia generális (?—1742)*, HK, 1982/3, 355. skk. o. (a továbbiakban: *Zachar 1982*).

7 ASHA, Fasc. MF-230/1, fol. 75.

8 ASHA, Fasc. A¹-2556, fol. 328. skk.; *Kampagnen der Franzosen in den Niederlanden, am Rhein und in Italien unter dem Marschall von Berwick, von ihm erzählt*. Bern, 1793. (a továbbiakban: *Berwick*), II. k. 289. skk. o.; *Aubert, François-Alexandre: Le politique vertueux. La candeur et la bonne foi sont plus nécessaires à l'homme d'État que la ruse et la dissimulation*. Nancy, 1761, (a továbbiakban: *Aubert*), XXVII. skk. o.

9 ASHA, Fasc. MF-230/1, fol. 3.

10 L. bővebben: *Zachar József: Les hussards hongrois du roi de France (1692—1789)*. In: *Chaumu, Pierre—Berenger, Jean* (kiad.): *Mélanges André Corvisier. Le Soldat, la Stratégie, la Mort*. Paris, 1989. 207. skk. o. (a továbbiakban: *Zachar 1989*), v. ö.: *uő.*: *A Francia Királyság 18. századi magyar huszárai. Történelmi-statisztikai tanulmány*, HK, 1980/4, 523. skk. o. (A továbbiakban: *Zachar 1980*).

őket”.¹¹ A magyarországi francia toborzás érdeklődés hiányában teljes kudarcba fulladt, talán a bécsi udvar sem szorgalmazta, ahogyan az idézett utaláson túl még egy Bercsényi-levél is határozottan állítja.¹²

A kudarcról tudomást szerző Bercsényi László ezredes 1720. június 12-én keltezett beadványában azután más megoldást indítványozott Claude de Leblanc francia hadügyminiszternek a huszárok számának növelésére: „Uram! Van szerencsém átnyújtani Önnek azt a tervet, amelyet egy lovas huszárezred (!), benne egy magyar svadron felállítására készítettem, és amelyhez kegyeskedett számomra engedélyt biztosítani. Hogy teljesen biztosított lehessen a fent nevezett regiment felállítása, legyen szíves engedélyezni, hogy Konstantinápolyba menjek egy kapitánnyal és három hadnaggyal, akiket Ráttky ezredéből kapnék, az ő beleegyezésével, akivel megegyeztem.”¹³ Már ez a bevezető gondolat is jelzi, hogy a magyar szabadságharc megújításához fűzött remény továbbtűnésének, II. Rákóczi Ferenc fejedelem, Bercsényi Miklós és kuruc tábornoktársai törökországi letelepítésének idején Bercsényi László az oszmán felségterületre szorult antihabsburgiánus honfitársai között kívánt toborozni. A toborzást a francia uralkodó számára tervezte, így helyénvaló volt következő kérése: „Szükséges Bonnac márki úr, a Porta melletti követ utasítása, hogy mindenben pártfogoljon, amivel hozzá fordulok, és hogy megkönnyítse és segítse az emberek toborzását és behajózását.”¹⁴ A toborzáshoz szükséges összeggel az ifjú ezredes természetesen nem rendelkezett, és azt nem várhatta az éppen Rodostóba [ma: Tekirdag] áttelepített édesapjától, de még Rákóczitól sem. Ezért kérte a hadügyminisztert e vonatkozásban: „Kegyesgedjék hitellevelet engedélyezni konstantinápolyi érvénnyel.”¹⁵

Tudatában volt Bercsényi annak is, hogy nem valószínű valamennyi törökországi magyar jelentkező egyszeri áthajózása. Ezért azt indítványozta beadványában: „A fenti svadront, gyülekezése tekintetében, úgy tűnik nekem, Uram, ha Ön jónak találná, hogy Marseille-ben gyülekeztessük.”¹⁶ Szervező egységével azonban nem kívánt ott maradni, hanem a Francia Királyságnak a szülőföldre viszonylag legközelebb eső tartományában — ahol a német nyelvű lakossággal magyar harcosainak az érintkezése is könnyebb lehetett volna — kívánta ezrede telepítését. Ezt így indokolta meg: „Ha ott mind összegyűltek, kérem, Uram, engem Elzászba, Hagenaubba [franciásan: Haguenau] vagy Colmarba [másként: Kolmar] küldjön, abban a tartományban könnyebb lenne a beszállásolás, felfegyverzés és felszerelés.”¹⁷

Ezt követően szólott tervezett ezrede tisztikaráról. Tudatában volt annak, hogy kizárólag magyarok indítványozása nem lenne diplomatikus. Ezért így kezdte: „Az ezredembe beosztásra kerülő tiszteket illetően nem tudnék jobb választást alezredesnek, mint Bonnaire urat, Verseil-ezredbeli [helyesen: Verseilles-ezred, a Jacques Badier marquis de Verseilles brigadéros tulajdonában állt,

11 *Bibliothèque de la Ville Meaux*, Manuscrits, (a továbbiakban: *BVM*), Fasc. 110, fol. 12.

12 Közli: *Reinach-Foussemagne*, H.: *Les Hussards Hongrois sous l'ancien régime*. Revue de Hongrie, Budapest, 1910, (a továbbiakban: *Reinach-Foussemagne*), 322. o.

13 *ASHA*, Fasc. A¹-2770, fol. 12., v.ő.: *Zachar József*: Bercsényi László, a Rákóczi-szabadságharc kapitánya, Franciaország marsallja. (Válogatott források). *Folia Rákócziána*, I. k., Vaja, 1979, (a továbbiakban: *Zachar 1979*), 85. o.

14 Uo.

15 Uo.

16 Uo.

17 Uo.

eredetileg huszárezred¹⁸) őrnagyot.” Utána azonban már csak honfitársai következnek a javaslatban: „Ezredem őrnagyának nem tudnék e tisztség betöltésére jobb személyt találni, mint Kisfaludy [Boldizsár¹⁹] urat, Ráttky-ezredbeli kapitányt, aki kiváló ember, jó magyar nemesember, jól beszél franciául, ismeri a szolgálatot minden részletében. Megbízható és becsületes ember. Ezredem első kapitányának Dávid [Zsigmond²⁰] urat, Ráttky-ezredbeli kapitányt választottam ki, akinek szerencséje van kilenc éve szolgálni a királyt ebben a beosztásban, Nemzete bátor és vitéz tisztje. Ezen túlmenően három hadnagynak Sulyokot [Sulyok Györgyöt], Tolnayt [?] és Csepreghyt [Csepreghy Istvánt] nevezem meg, mindhárom bátor és jó tiszt, és magyar. Uram, ezek a tisztetek, akiket magammal akarok vinni Törökországba. Elhagyva Franciaországot, Marseille-ben hagynám alezredesemet és őrnagyomat.”²¹

Bercsényi László kezdeményezése hamarosan jelentős visszhangot keltett a különböző országokba került egykori kurucok között. Rákóczi akkori franciaországi megbízottja, Brenner Domokos volt szepesi prépost, a fejedelem június 23-án a törökországi Jenikőben kelt és hozzá intézett levelének szélére fontosnak tartotta feljegyezni: „Bercsényi úr, aki megkapta a huszárezredesi kiváltságlevelet, Konstantinápolyba ment, hogy ott állítson fel egy svadront, bizonyára huszárokból, vagy hasonlókból, akiknek szándékuk van ott hajóra szállni”²² Az ifjú ezredes — az előzetes hadügyminiszteri ígéretet követően — valóban rendkívül gyorsan kézhez vette a tulajdonosrezedesi pátenst. Annak birtokában kelhetett ugyanis útra, és Mikes Kelemen tanúsága szerint már szeptemberben Rodostóban volt: „Nem elég azt megírni Kédnek, hogy Bercsényi úrfi ideérkezett még 7-berben, mert azt már régen tudgya Kéd, hanem azt kell megírni, miért jött ide. A francia király megengedvén, hogy egy magyar regimentet állítson fel, azért ide jött, hogy magyar katonákat gyűjtsön Moldvában és Havasalföldiben.”²³

Valóban a magyar határhoz közelebb eső moldvai és havasalföldi területeken letelepedett egykori kurucok között toborzott az egykori kuruc kapitány. Ennél azonban még tovább ment. Ezredalapítása körülményeit felidézve, évtizedekkel később, 1762. február 13-i beadványában ezt írta: „A király engedélyt adott erre, és néhány tiszttel Törökországba mentem. Magyarország határára érkezve azzal a gondolattal végeztem a toborozást, hogy itt van egy Bercsényi Franciaországból, aki vezényelni fogja őket.”²⁴ Valószínűleg nem volt elegendő számú jelentkező az emigrációs központokban, ezért igyekezett otthonról elszökötteket is toborozni.

A tények ismeretében, amelyekre még visszatérünk, erős kortársi túlzás volt az a vélekedés kuruc emigrációs körökben, mintha Bercsényi Lászlónak sike-

18 L. erről: *Zachar 1989*. 525. o.

19 L. rá vonatkozóan: *Bánkúti Imre*: Egy kuruc nemesifjú útja a laki udvarháztól a francia emigrációig. *Arrabona*. Győr, 1971/13, 257. skk. o.

20 Életrajzát l.: *Zachar József*: Idegen hadakban. Budapest, 1984, (a továbbiakban: *Zachar 1984*), 241. skk. o.

21 ASHA, Fasc. A¹-2770, fol. 13., v. ö.: *Zachar 1979*, 86. o.

22 Közli: *Pillias, Emile*: Instructions secrètes de Rákóczi à l'abbé Brenner, son Ministre en France 1717—1720. *Revue des Études Hongroises*, Budapest, 1935, 141. o.

23 *Mikes Kelemen* Összes Művei, I. k. Törökországi levelek. Budapest, 1966. (a továbbiakban: *Mikes*), 62. o. Mikes és Bercsényi kapcsolatáról l.: *Zachar József*: Mikes Kelemen és Bercsényi László. Két közeledő, majd érintkező, végül távolodó életút, amelynek azonos a vezérlő csillaga. A Mikes Kelemen születésének 300. évfordulóján a Magyar Tudományos Akadémián rendezett tudományos ülés előadása. Budapest, 1990., megjelenés alatt.

24 Közli: *Reinach-Foussemagne*, 322. o.

rült volna egész ezredét oszmán földön élt magyarokból felállítania. Ez a vélekedés mindenesetre tovább élt. Galántai Esterházy Antal gróf, Rákóczi tábornagynak unokája²⁵ is így idézte fel a XVIII. század végén emlékirataiban ezt az időt: „A magyar forradalom [!] történetét olvasva, gyermekeim, látni fogjátok nagyapám [Esterházy Antal] száműzetésének és Rodostóba érkezésének részleteit. Halála után atyám [Esterházy Bálint József²⁶] vagyon nélkül Franciaországba jött, ahol Bercsényi gróf, azóta marsall, honfitársa és rokona, maga is száműzött, kompániát adott neki a huszárezredében, amelyet szülőföldünkről elvándoroltakból állított fel, akik nagy számban voltak Törökországban, és tanácsára a Legkeresztényibb Király szolgálatába állottak.”²⁷

Az pedig végképp téves volt, ahogy a történeteket visszaemlékezéseiben ghimesi Forgách Simon gróf, Rákóczi másik tábornagya felidézte: „Franciaország királya akkor, amikor a spanyollal elkezdődött a háború, azt kérte a római császártól, hogy hadd toborozhasson egy ezredet Magyarországon. Az udvar azonban a francia királynak ezt a kérelmét elutasította, ezért a király Bercsényi fiát, aki már sok év óta szolgált a francia királynak, tehát ezt a kiváló ifjú Bercsényi gróftól küldte el tengeri úton az emigráns magyarok közé, s Rákóczi fejedelem átadta neki a francia király szolgálatára minden magyar katonáját, a tisztekkel együtt; így azután az ifjú Bercsényi át is vette felettük a parancsnokságot, s hajón Franciaországba szállította őket. A magyar főrangú emigránsoknak azonban a fejedelemmel kellett maradniuk.”²⁸

Valójában sok nehézségbe ütközött az adott időben Bercsényi vállalkozásának a megvalósítása, még ha a francia—török viszony hagyományosan szíves volt is. A Portánál akkreditált francia követ, Jean-Louis d'Usson marquis de Bonnac 1721. március 22-i jelentése helyezi megfelelő megvilágításba az eseményeket: „A múlt év végén nekem adott utasításokat illetően, hogy könnyítsem meg annak a huszárezrednek a felállítását, amelynek a Nagy Úr államaiban való megalakítására Bercsényi gróf vállalkozott: A dolog új és több szempontból nehéz volt, de figyelembe véve a miniszter kedvező rendelkezéseit mindazok számára, akik Őfelségétől jönnek és amelyek megalapozták ezt a példát, eljött az idő, amelyet fel lehetett használni. Javaslatot tettem erről a Porta minisztereinek, úgy találtam, hogy Rákóczi fejedelem közvetlenül írt nekik. Visszaautasították ezt a javaslatot azzal a kifogással, hogy a Nagy Úr nagylelkűségének híre bánná, ha azt látnák az emberek, hogy akik államaiban gyűltek össze, azért távoznak, hogy más fejedelmet menjenek szolgálni. Azt válaszoltam nekik, hogy ez így lenne, ha Rákóczi fejedelem, vagy más magyar tábornokok kérnék a távozást, de csupán ismeretlen, az országban szétszóródott emberekből van szó. Hozzátettem, hogy ha mégis más okuk van kívánni, hogy ne kerüljön nyilvánosságra, miszerint támogatóan kértem e toborzást, akkor csupán azt a nyilvános utasítást kérem, hogy az összegyűlt magyarok elhagyhassák a Dardanellákat. Reis effendi, akihez fordultam, először nem adott pozitív választ, de oly módon fejtette ki nézetét velem szemben, hogy jól megértettem, a nagyvezír részéről egyáltalán nem támasztanak nehézséget, mihelyt arról vele beszélek. És valóban, amikor az utolsó látogatásom alkalmából ezt szó-

25 Életrajzát l.: *Zachar 1984*, 432. skk. o.

26 Életrajzát l.: *Zachar 1984*, 230. skk. o.

27 *Esterházy, Valentin*: Mémoires. Paris, 1905. 3. o.

28 Közli: *Váradi-Sternberg János*: Forgách Simon kuruc tábornagy emlékiratai. *Századok*, 1968/5-6, 1073. o.

vá tettem, nagy kegyesen megegyezett velem e magyarok átköltözéséről. Ezután útnak indítottam százat, és remélem, a többieket három-négy hónap múlva útnak indíthatom.”²⁹

Szó sincs tehát arról, mintha az oszmán hatalom mellett 1717-ben fegyvert fogott magyar kötelékek, amelyeket közben letelepítettek, átléptek volna francia szolgálatba. Az sem áll, hogy bárki is Rodostóból, II. Rákóczi Ferenc közvetlen környezetéből beállt volna Bercsényi László francia hadseregbeli huszárezredébe. Ezzel szemben toborzótisztjeinek végig kellett járniuk az egyes európai, oszmán fennhatóságú területeket, majd a török—magyar határon magának Bercsényinek kellett megjelenni, hogy egyáltalán felfogadható legyen annyi fő, amennyivel már ezredet lehet alapítani, mégpedig Bercsényi elképzelése és terve szerint legalább egy svadronra való magyar bevonásával. Végül is ennél jóval több magyar jelentkezett. Jól jelzi ezt Mikes Kelemen 1721. szeptember 9-én keltezett levele is: „Édes néném, azt már régen tudgya Kéd, hogy Bercsényi úrfi innét elrepült hajón még júliusban. Viszen magával mintegy háromszáz katonát, annak a fele magyar, de a más fele, Isten tudgya, hányféle nemzet, talám maguk sem tudnák megmondani. Elég a, hogy már néki regyimentje vagyon, Akinek pedig ott regyimentye vagyon, a már az előmenetelnek az első grádicsára lépett, főképpen az idegenek közül. A kis Esterházy [Bálint József] is elment akinek is atyja [Esterházy Antal] már egynéhány holnapja, hogy itt vagyon.”³⁰ Az egyetlen név szerint említeni érdemes ismerős Mikes számára a mindössze tizenhat éves Esterházy-gyermek volt, és ez ismét azt tanúsítja, mennyire nem a Rákóczi közvetlen környezetét alkotók közül kerültek ki a jövődöbéli Bercsényi-huszárok.

Az áthajózottak számát jól ismerte Mikes. Bonnac szerint, ahogyan már idéztük, az ifjú tulajdonosrezedes számára ő először 100 toborzotat hajóztatott át. Bercsényivel pedig további 183 fő távozott Franciaországba.³¹ Az Oszmán Birodalomban felfogadottak létszámát az első franciaországi összeírás e két adattal egybecsengően 283 főben adja meg. Közülük francia földön 185 vallotta magát magyarnak, és 124 fő — állítása szerint — egyenesen Magyarországról szökött el a toborzás hírére.³²

Mire a törökországi toborzotak nagyobbik csoportja megérkezett francia földre, éppen lehetetlenné vált a toborzás ottani folytatása. A Provence-beli neves kikötő, Marseille helyett a Languedoc-ban fekvő, kevésbé ismert Maguelonne-ban kellett kikötni a toborzotakat szállító hajónak is, mivel Bercsényi László távolléte idején éppen Provence tartományban pestisjárvány tört ki.³³ Ilyen körülmények között további felvételtől, a franciaországi esetleges jelentkezők közötti toborzásról egyelőre szó sem lehetett. Ezt egyébként is sokszorosán megnehezítette az újdonsült ezredtulajdonos nehéz anyagi helyzete. A francia udvartól kapott hitellevél még az oszmán fennhatóságú területeken felfogadottak átszállítására sem futotta. Bercsényi Miklósnak és főleg Rákóczi-nak kellett segítenie az ifjún. A fejedelem ennek érdekében azt az ezüst ét-

²⁹ Közli: *Angyal Dávid*: Adalékok II. Rákóczi Ferenc törökországi bujdosása történetéhez. Budapest, 1905. 37. o.

³⁰ *Mikes*, 64. o.

³¹ *Reinach-Foussemagne*, 322. o.

³² ASHA, Fasc. 3Ye-311.

³³ *Capefigue*: Philippe d'Orléans, régent de France 1715—1723. Paris, 1838. II. k. 221. skk. o.; *Ruppelle, Comte Jacques de la*: Le maréchal de Bercheny de Szekes. *Vivat Hussar*, No. 12., Tarbes, 1977. 50. o., v. ő.: *Zachar József* ism., *Századok*, 1979/4. 711. skk. o.

készletet tette pénzzé, amelyet korábban éppen XIV. Lajostól kapott, nehogy Bercsényi László ezredalapítási terve, pénzhiány miatt meghiúsuljon.³⁴ Az ezred lábra állításához azonban az ezredtulajdonosnak visszaérkezése után mégis csak újra a francia udvarhoz kellett fordulnia. 1721. szeptember 21-én keletkezett a még fiatalos XV. Lajos helyett az uralkodói felségjogokat gyakorló régensherceghez, Orleans-i Fülöphez intézett sorait: „Bercsényi gróf előadja, hogy a huszárezred, amelyet felállított, felruházott és felfegyverzett, jelenleg gyalog szolgál. 300 livre-t kér minden huszárra, hogy ezáltal megígérhesse lóval és a szükséges felszereléssel való ellátásukat. Mivel saját hazájában minden javát elvesztette és onnan nem remélhet semmiféle segítséget, évi 5000 livre járadékot kér a maga számára, amennyi Ráttky úr juttatása.” A beadványra 1722. január 22-i keltezéssel rávezetett hivatalos feljegyzés szerint Bercsényi megkapta katonái számára a kért felszerelési segílyt, ő maga pedig Ráttkyhoz hasonlóan ettől kezdve évi 4600 livre évjáradékban részesült.³⁵

Francia földre érkezve, a Bercsényi-huszárezredbe beállottak azonnal harcfeladatot kaptak. Minden különösebb felkészítés nélkül azonnal beosztották az újonnan szervezett egységet Jack Fitz-James duc de Berwick marsall csoportosításába, amelynek az volt a feladata, hogy egészségügyi zárat létrehozva — ha kell, fegyverrel is — akadályozza meg a pestis sújtotta területekkel való érintkezést. Így Bercsényi László kötelekének első helyőrsége ugyan Montpellier lett, onnan azonban haladéktalanul a Cévennes-hegységbe vezényelték, hogy részt vegyen Languedoc tartomány elszigetelésében.³⁶

Az új huszárezred kezdeti mindennapjairól Kisfaludy Boldizsár őrnagy édesanyjához írt levelei nyújtanak részletesebb felvilágosítást. 1722. január 1-jén Montpellier-ből először is hollétét közölte: „Már az elmúlt nyáron a mi regimentünk fel állott, s ide ebbe az tartományban rendeltetett, csak két napi járóföldre vagyunk Spaniol Országtul.” Miután a gazdag vidék és az udvar által biztosított felszerelési segíly jóvoltából vége szakadt a kezdeti nélkülözésnek, amelyről korábban írt, így folytatta: „Most hála Istennek fizetésünk jobban van, és jó kenyérrel, borral, olajjal s jó hússal bővelkedő tartományban vagyunk, az mediterraneum [Földközi-] tengeritül csak egy orányira, a sok szép tengeri halaknak nincsen szüki, a muskotál borból itt bővelkedünk, mely igen jó, [. . .], a figének, mandolának, malosa [mazsola]szőlőnek itt bősége van.” Befejezésül rátért a dél-franciaországi tartózkodás okára is: „Jóllehet ennek az országnak némely tartományiban pestis volt, s még most is egészen meg nem szünt, kerülyük és távoztattyuk az olyan helyeket, mi itt igen egészséges tartományban lakunk, s qvartélyunk jó.”³⁷ Ezrede harcfeladatát Kisfaludy a május 22-én a Földközi tenger partján fekvő Cette [ma: Sete] helységben keletkezett levelében említette: „Mivel holmi aprólékos pestis volt Provánsz [Provence] névű tartományban, arra nézve a hadaknak itt kellett maradni, hogy onnéd senkit ki ne bocsássanak.”³⁸

Ugyancsak Kisfaludy Boldizsár őrnagy levelei tanúskodnak az Elzászba való áttelepülés kezdettől fennálló ezredtulajdonosi törekvéséről is, amelyet, lega-

³⁴ Zachar 1979.

³⁵ ASHA, Fasc. A¹-2770, foL. 52. skk., v. ö.: Reinach-Fousse-magne, 324. o.

³⁶ Berwick, II. k. 330. skk. o.

³⁷ Közli: Bánkúti, 261. o.

³⁸ Uo. 264. o.

lábbis tisztársaival, bizonyára tudatott Bercsényi. Már 1722. január 1-jei levelében kitért erre Kisfaludy: „Mivel pedig Német Ország szélétül igen meszsze estünk, nem remélyük, hogy a télen, hanem majd a nyáron vagy őszkor, emlétt Német Ország szilire, Alsásziában [Elzászba] megyünk.”³⁹ Május 22-én újólág visszatért e kérdésre és akkor már az áttelepülésre irányuló konkrét lépésről tudósított: „Mast az obriszterünk Párisban van, várjuk a jó hírt, hogy innéd ki vigyenek bennünket, edig is el mentünk volna Német Ország szélére innéd.”⁴⁰ Az augusztus 20-i következő levél azután már egyenesen az elzászi Hagenau-ban kelt és Kisfaludynak az áttelepülésre vonatkozó, következő fontos híradását tartalmazza: „Minden emberi reménség kívül, Isten Szt. Felsége és az udvar rendelésébül a mi regimentünk két holnap massérozás után a minémü Déli Tenger mellett lévő Provanciában voltunk, onnéd ide ezen Alsóczia nevü tartományban ezen Hagenau városban csak egy hete hogy érkezünk.”⁴¹ E levél tanúsága szerint Bercsényi László ezredes 1722 májusában sikerrel járt közben az udvarnál annak érdekében, hogy egységével Elzászba települhessen át; júniusban megkezdhatték a hosszú menetet, amelynek végén, augusztus közepére kiértek Hagenaubá, az újonnan kijelölt helyőrségbe.

Az elkövetkező hónapokban a szükséges felszereléssel ellátott Bercsényi-huszárezrednek megadatott a nyugalmas időszak, amely lehetővé tette a szabályos, kiképzett kötelékké formálódást. Egységével az ezredtulajdonos olyannyira elégedett volt, hogy 1724. március 3-i jelentésében nem csak a kiképzés befejezését jelenthette, hanem engedélyt kérhetett Francois-Victor la Tonnelier marquis de Breteuil hadügyminisztertől arra is, hogy időlegesen visszatérjen Törökországba.⁴² Ezt az újabb törökországi utat még nem világítják meg a források, de elsődlegesen bizonyosan nem családi, hanem politikai okai lehetnek rövid rodostói tartózkodásának.⁴³ Mindenesetre az ezredtulajdonos török földön való újabb megjelenése azt eredményezte, hogy az 1728-ig újonnan érkezett és az egységhez csatlakozott 231 magyar harcos közül 128 egyenesen szülőföldjéről az Oszmán Birodalmon át szökött el, hogy felcsapjon Bercsényi-huszárnak.⁴⁴

1725-től kezdve a Bercsényi-huszárok a Párizshoz közeli Marne-völgyben vettek részt a szokásos évi gyakorlaton. Ez indokolta, hogy édesatyja halálát követően, a csekély örökségre alapozva, az ezredtulajdonos éppen e térségben vásárolt magának szerény kisbirtokot. Ennek jövedelmére egyre erőteljesebben kellett támaszkodnia a szükséges ellátás biztosítása érdekében.⁴⁵ Sőt 1729-ben arra kényszerült, hogy a birtok nagyobb részét eladja, majd a következő esztendőben a maradék területet is bérbe kellett adnia, hogy hozzájusson a még szükségessé vált pénzüsséghez.⁴⁶

Bercsényi László anyagi gondjai nem tükröződtek huszárezredénél. Az 1733-ig tartó békeidőszakban még további 179 fővel nőtt az ezredlétszám, és az újonnan beálltak közül csak 85 volt a franciaországi. Az ma még nem mutatható

39 Uo. 261. o.

40 Uo. 264. o.

41 Uo. 266. o.

42 ASHA, Fasc. A¹-2770, fol. 63.

43 V. ö.: *Kőpeczi Béla* (kiad.): d'Andrezel vicomte és Rákóczi levelezése 1725–1727. *Folia Rákócziána*, VII. k., Vaja, 1984. 5. skk. o.

44 ASHA, Fasc. 3Yc-311.

45 Notice historique sur le village de Luzancy par l'abbé *Torchet*, curé de la paroisse. Coulommiers, 1860. 75. skk. o.

46 *Rupelle*, 58. o.

ki, hogy köztük mennyi volt a magyar, de a többi 94 közül 44 szülőföldjéről, illetve a Habsburg-hadaktól elszökött magyar volt és a máshonnan érkezettek között is voltak Bercsényinek honfitársai.⁴⁷ Az ezredalapításkor toborzottakra és a később beálltakra vonatkozó eddigi töredékes adatok alapján is leszögezhető, hogy a Bercsényi-huszárezred katonáinak nagyobb része magyar volt.

Nehezebb helyzetben vagyunk az ezredlétszám meghatározásával kapcsolatosan. A korai ezredtörténet az állítja, hogy 1728-ban nyolc században összesen 56 tiszt, továbbá 800 altiszt és közhuszár szolgált.⁴⁸ Ezt az adatot előírt létszámnak és nem ténylegesen meglévőnek véljük. A Bercsényi-huszárok az évi mustráját ugyanis mindeddig nem volt módunk fellelni. A legközelebbi francia adat 1732-ből 493 altisztről és közhuszárról, köztük 407 magyarról szól. Az akkoriban létezett másik francia hadseregbeli huszáregység, a Ráttky-ezred 1732-es mustrájából is csupán az első négy századra vonatkozó adatokkal rendelkezünk. Ott e négy században összesen 245 főt írtak össze.⁴⁹ A nyolc századból álló teljes ezred létszáma ezek szerint valóban 500 fő körüli lehetett. Így a Bercsényi-huszárezred 493 fős tényleges létszáma tűnik reálisnak. A következő háborús adat ugyancsak ezt a feltételezést erősíti meg.⁵⁰

A pontos létszámnál is fontosabb azonban annak a ténynek a rögzítése, hogy Bercsényi László tulajdonosezredesként jól kézben tartotta katonáit. Ezt a legnyilvánvalóbban az a jelentés tükrözte, amelyet a Lotharingiában, a Moselle menti Richemont táborában tett szemleútját követően Charles Louis Auguste de Fouquet duc de Belle-Isle altábornagy, a később marsallként nevéssé vált hadvezér és államférfi vetett papírra. A Bercsényi-huszárok szemléje alapján megállapította: „Tökéletesen fegyelmeztetteknek találtam a huszárokat és látszott, hogy Bercsényi gróf úr gyakran gyakorlatozik velük, vagy gyakorlatoztatja őket, mivel nagyszerűen menetelnek, manővereznek és adják a szolgálatot.”⁵¹ Ez a jelentés arról tanúskodik, hogy Bercsényi mindazt, amit a Rákóczi-szabadságharc küzdelmeiben a katonai mesterségből elsajátított, sikerrel továbbadta katonáinak.

Harcosai élén a tulajdonosezredes 1733-ban, a lengyel örökösödési háború közvetlen francia—osztrák összecsapásaiban léphetett újra a tettek mezejére. A Bercsényi-huszárezredet már az év közepén, az első hadielőkészületekkel egyidőben a Rajna mellé vezényelték.⁵² A Landauba telepítést követően Nicolas Propre-Bauyn d'Angervilliers hadügyminiszter parancsa értelmében Bercsényi László ezredes első feladata az volt, hogy huszárezredét hadilétszámra töltse fel. Ez azt jelentette, hogy a meglévő nyolc század mellé még négyet kellett szerveznie, és ezáltal 26 tiszt helyett 38-at és a 416 altiszt és közhuszár helyett 624-et kellett kiállítania.⁵³ A szükséges állományt ismételten elsődlegesen magyarokkal kívánta biztosítani. Újólaj a korábban jól bevált utat választotta: a török és a tatár nyelvet is jól beszélő tisztjét, Tóth András kapitányt⁵⁴ el-

47 ASHA, Fasc. 3Ye-311.

48 *d'Ivry, Ogier*: Historique du 1er Régiment de Hussards. Valence, 1901. (a továbbiakban: *d'Ivry*), 16. o.

49 ASHA, Fasc. Y8c-21. v. ö.: *Zachar 1982*, 380. o.

50 ASHA, Fasc. 3Ye-311.

51 Közli: *Choppin, H.*: Les Hussards. Les vieux régiments 1692—1792. Nancy, 1898. 85. o.

52 *Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára* (a továbbiakban: *OSzKK*) Fasc. Quart. Gal. 39. fol. 39. 39. skk. o.

53 *d'Ivry*, 17. o.

54 Életrajzát l.: *Zachar 1984*, 281. skk. o.

küldte az Oszmán Birodalomba, hogy a magyar határterületen toborzást végezzen.⁵⁵ Tóth azután 59 közvetlenül Magyarországról elszököttet és 36 egyéb keleti területről érkezett küldött újoncként a Bercsényi-huszárezredhez.⁵⁶ A hadilétszámra való kiegészítéskor felvett többi toborzottra vonatkozó adatok egyelőre még hiányoznak.

A francia hadvezetés a Bercsényi-huszárezredet Jacques Fitz-James duc de Berwick marsall, II. Jakab angol király természetes fia alárendeltségében a Strassburgnál a Rajnán átkelő és Kehl erődítményének ostromához kezdő hadseregbe osztotta be. A magyar huszárokat és magát Bercsényi ezredest is a korábbi háborúból jól ismerő hadvezér, kikülönítve, már az 1733. október 13-i folyóátkeléskor, majd az ezt követő menet során is azzal bízta meg a Bercsényi-huszárezredet és az Orléans-dragonyosezredet, hogy biztosítsa a főerőket. Kehl október 29-ig tartó ostroma során a huszárok állandóan nyugtalanították az ostromlott ellenséget és megakadályozták a tervezett kitéréseket.⁵⁷ Miután a császári-királyi hadak október 31-én elvonultak a feladott Kehlből, a Bercsényi-huszárok még néhány napig a térségben portyáztak, majd november 11-én Fort Louis térségében a Rajnán újólágt átkelve, az elrendelt visszavonuláskor újra a főerőket fedezték, azután Elzászban vonultak téli szállásra.⁵⁸ Berwick ugyanis azon a véleményen volt, hogy „már túl késői évszak volt ahhoz, hogy újabb hódításokra gondolhassunk”.⁵⁹ A Hagenauban a hadi fáradalmakat kipihenő egység teljesítményének elismerését is jelentette, hogy az újabb hadrakelést megelőzően, 1734. február 20-án XV. Lajos az ezredtulajdonos és vezénylő Bercsényi Lászlót brigadérossá nevezte ki.⁶⁰

Az elzászi Lauterburg és a Pfalz-beli Landau közötti térségben 1734 április elején kezdte újra gyülekeztetni hadseregét Berwick marsall. Ettől kezdve a Bercsényi-huszárok sorra-rendre kisebb-nagyobb távolságra portyázni indultak. Portyáik közül kiemelkedett az április 19-i, amikor a felső-rajnai Worms előtt elfogtak egy utánpótlást szállító kocsioszlopot. A francia főerők április 30-án Fort Louis magasságában keltek át a Rajnán, ezt — már a túlpartról — újólágt a Bercsényi-huszárok biztosították. Az átkelés befejezését követően Berwick Bercsényit 1200 harcosával tovább küldte a Neckar folyón is túlra, hogy felderítse azt a tájat, illetve az esetlegesen ott tartózkodó császári-királyi erők előremozgását zavarva fedezze a főerők előrevonását.⁶¹ Berwick marsall ugyanis azévi fő feladatának a Speyer Püspökség-beli Philippsburg körülrzésát és elfoglalását tekintette. Odarendelte a Bercsényi-huszárokat is és besoztotta őket a zárógyűrű legkülső vonalába, míg Bercsényi brigadérost az egész zárógyűrű parancsnokává tette meg. Május 23-án indultak meg a hadak, három nap múlva sikerült biztosítani a körülrzésát; maga az ostrom július 18-ig tartott. Ezalatt a Bercsényi-huszárok több ízben megütköztek felmentést megkísérló császári-királyi kötelékekkel. A kortársak a június 13-i eseményt találták különösen feljegyzésre méltónak: „Bercsényi gróf [...] ezredes maréknyi

55 OSzKK, Fasc. Quart. Gall. 39. fol. 34.

56 ASHA, Fasc. 3Ye-311.

57 Aubert, XXVIII. o.; Berwick, II. k. 347. o.; Mémoires de duc de Luynes sur la cour de Louis XV 1735-1758. Paris, 1864. XVI. k. 199. skk. o.

58 Österreichisches Kriegsarchiv, Wien (a továbbiakban: KA), Alte Feldakten (a továbbiakban: AFA), Römisches Reich, 1733-X-16, 1733-XI-3, 1733-XI-11, 1733-XII-1.

59 Berwick, II. k. 347. o.

60 ASHA, Fasc. MF-230/1, fol. 71.

61 KA, AFA, Römisches Reich, 1734-IV-69, 1734-V-14, 1734-XIII-82; ASHA, Fasc. A4-2727.

vitéze élén üldözni kezdett hatszáz [cs. kir.] huszárt Mainz külvárosáig. Már kezdte őket szétszórni, amikor Württemberg hercege [Károly Sándor tartományi uralkodó, aki altábornagyként a Habsburg-oldalon vett részt e háborúban] azok segítségére sietett. Bercsényi arra kényszerült, hogy visszavonuljon, miután nagy veszteségeket okozott az ellenségnek.”⁶²

Miután 1734. július 19-én a császári-királyi erők feladták Philippsburg erődtényét, Berwick marsall újlag portyázásra küldte a Bercsényi-huszárokat. Ezek közül említést érdemel az augusztus 9-i amikor ismét Mainz falai alá jutottak és váratlan hadmozdulatukkal sikerült magukra vonni a császári-királyi hadvezetés figyelmét, ezzel pedig biztosítani tudták, hogy az időközben a francia főerőkhöz útbaindított jelentős mennyiségű élelem- és takarmányszállítmány rendben megérkezzen.⁶³ E haditettet a huszárok dragonyosokkal, királyi gárdistákkal, lovas és gyalogos gránátosokkal együtt hajtották végre, mégpedig háromszoros túlerő ellenében.⁶⁴ Visszatérőben a Bercsényi-huszárok még egy összecsapásra vállalkoztak és ezúttal a Rajnán átkelt, egy francia tábori őrséget kiemelni szándékozó császári-királyi huszárkülönítményt ugrasztottak szét.⁶⁵ A hadjárat további folyamán már csak kölcsönös portyázások folytak, miközben a francia hadak a túlerő elől folyamatosan visszavonultak. Az augusztus 23. és szeptember 3. közti, a Mürg patak menti kappenheimi táborban való gyülekezést újlag a Bercsényi-huszárok fedezték, miként ők biztosították az ezt követő menetet is.⁶⁶ Ebből fakadóan a szeptember 28-án a breisgaui Haslacknál bekövetkezett találkozóharcból is derekasan kényszerültek kivenni a részüket.⁶⁷ Ezt követően Berwick hadserege megint Elzászban tért téli szállásra. A Bercsényi-huszárok utolsóként vonultak vissza Hagenaubá, hiszen november végéig még egészen Worms magasságáig tovább portyáztak.⁶⁸ Ezzel egyébként a Philippsburg ostrománál elesett Berwick marsall helyébe kinevezett új főparancsnok, Claude Francois Bidal marquis d’Asfeld marsall utasítását követték.

A Rajna menti portyázások elsődleges sikerét a francia király magyar huszárai főleg abban látták, hogy segítették a Habsburg-hadakban küzdő magyar huszárok átszökését. Az átszökés nagyságrendjét jól jellemzi az az egyetlen adat is, amely szerint a Pfalzban, a Heidelberg melletti leimeni táborban elhelyezett Károlyi-huszárezredből október második hetében „fegyverrel, lóval és tisztekkel együtt több, mint kétszáz fő dezertált”.⁶⁹ A császári-királyi hadseregéből való elszökés mértéke tette lehetővé, hogy a francia hadvezetés e háborúban a Ráttky- és a Bercsényi-huszárezred mellé a tulajdonosezredessé kinevezett Esterházy Bálint József, a Bercsényi-huszárok addigi kapitánya alárendeltségébe és tulajdonába adva — döntően magyarokból — egy harmtdik huszárezredet is felállítson.⁷⁰

62 Az idézet helye: *Fieffé, E.: Histoire des Troupes Etrangères en service de France.* Paris, 1854. I. k. 310. o., v. ö.: *Massuet, P.: Histoire de la dernière guerre et des négociations pour la paix.* Amsterdam, 1736. II. k. 104. skk. o.

63 *Pajol: Les guerres sous Louis XV.* Paris, 1881. (a továbbiakban: *Pajol*), I. k. 243. skk. o.; K. u. k. Kriegsarchiv (kiad.): *Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen.* Wien, 1876. skk. (a továbbiakban: *Feldzüge*), XIX. k. 256. skk. o.

64 *ASHA, Fasc. A¹-2735, számozatlan, Gazette de France, 1734. aug. 11. V. ö.: Zachar 1979, 94. o.*

65 *Erhard: Beiträge zur Geschichte des polnischen Thronfolgekrieges.* Berlin, 1887. 157. o.

66 *Pajol, I. k. 254. o.; d'Ivry, 18. o.*

67 *KA, AFA, Römisches Reich, 1734—X—63.*

68 *KA, AFA, Römisches Reich, 1734—XI—29.*

69 Közli: *Erhard, 192. o.*

70 L. erről bővebben: *Zachar József: A francia ancien régime két Esterházy-huszárezrede 1735—1789, HK, 1983/2, 197. skk. o.* (a továbbiakban: *Zachar 1983*).

A Bercsényi-huszárok az 1735-ös hadjáratban újlag a rajnai hadseregben kaptak beosztást. Az év nagy részében már mindkét oldalon szinte csak manőverezés folyt. A francia hadvezetés végső célja ezúttal Mainznak, az azonos nevű választófejedelemség székvárosának az elfoglalása volt. Ebbe az irányba indultak portyázásra április elejétől a huszárok is. Ezek sorában július 7-én a Lautern Hercegség-beli Dexheimnél ütköztek egy császári-királyi kötelékbe, amelyet szétugrasztottak, ezt követően átmenetileg a Brabant Hercegségben fekvő Stadeckenig előrevont francia erők összeköttetését biztosították. Augusztusban ismét Mainz térségében portyáztak. Szeptemberben azután a Bercsényi-huszárezredet Pfalzba, Lamsheim térségébe, majd onnét Lauternbe, Kaiserslautern térségébe vezényelték, ezúttal azzal a feladattal, hogy a francia király főhadiszállását fedezze.⁷¹ Októberben, amikor Francois de Franquetot duc de Coigny marsall hírére vette, hogy nagyszabású élelmiszerszállmányok vannak úton a Mainzba szorult ellenséges csapatok ellátására és úgy döntött, hogy megkísérli rohammal bevenni ezt az erődöt, a Bercsényi-huszárokat is ismét előrevonták. Miután Friedrich Heinrich Seckendorf gróf, császári-királyi tábornagy felismerte a francia szándékot és jelentős erőket vont össze Mainz alá, váratlanul döntő szerephez jutottak a huszárok. A túlerő elől a francia csapatok visszavonultak, ennek fedezésére pedig Bercsényi brigadéros lovaserőivel, elsődlegesen saját huszáraival látszat-rajtaütést hajtott végre. Ennek során az ellenséges erőket „oly erővel rohamozta meg, hogy kikényszerítette a sebtiben való visszavonulásukat, visszanyomta őket egészen a bástyáig, bár jóval nagyobb számban voltak”.⁷²

A Bercsényi-huszároknak jelentős szerepük volt abban, hogy a francia kudarc nem végződött egyúttal vereséggel is. Erről a hadvezetés hamarosan újlag meggyőződhetett. A Mainz alól visszavonuló francia hadak október 19-én szándékoztak átkelni a Mosel [francia felségterületen: Moselle] folyón. Átkelés közben azonban rajtuk ütöttek a váratlanul felbukkant Habsburg-kötelések. A támadás elsőnek az elővédet alkotó lovasságot (harminchat gránátos és huszár századot) érte. A Bercsényi brigadéros vezényelte erők, köztük saját huszárai derekasan verekedtek, és biztosították az éjszakába nyúló összecsapás során, hogy a többi francia egység átkeljen a túlpartra. Végül a túlsó parton felsorakozottak tüzének fedezetében — folytonos harc közben — ők is átkeltek. A másnap Klausenig tartó visszavonulás során utóvédet alkotva, tovább fedezték a hadoszlop menetét.⁷³

A táborba vonulást követően 1735 október végétől már fegyverszünet volt, a szembenálló hadak kölcsönös tájékoztatást követően téli szállásra vonultak. A Bercsényi-huszároknak ezúttal a Sarre-vidékre [vagy németes írással jobban ismert módon: a Saar-vidékre] kellett vonulniuk és a Sarralbe mellett táborban kellett várakozniuk. Ott érte őket a lengyel örökösödési háborúnak végét vető előzetes bécsi béke híre.⁷⁴ Az ezredtulajdonos visszatért huszáraitól a családi körbe és a téli hónapok alatt újabb vásárlásokkal növelte szerény kisbirtokát.⁷⁵ Miután pedig a béke tartósnak ígérkezett, 1736-ban huszáregység-

71 ASHA, Fasc A¹-2794; KA, AFA, Römisches Reich, 1735—VI—69, 1735—VIII—152, 1735—XIII—2.

72 Aubert, LL. o., v. ö.: Zachar 1979, 94. o.

73 KA, AFA, Römisches Reich, 1735—X—34a, 1735—X—39d; Pajol, I. k. 320. skk. o.; Feldzüge, XIX. k. 150. skk. o.

74 KA, AFA, Römisches Reich, 1735—X—39d.

75 Rupelle, 93. skk. o.

gét is — a háborút megelőző módon — a Marne völgyének egyes településeinek helyezte el. Egyúttal pótolta a háborús veszteségeket. Ezek nagyok lehettek, hiszen a háború utáni szokásos létszámcsökkenést tükröző létszámot, 26 tisztest és 416 altisztest és közhuszárt sem látta biztosítottak, ezért 1737-ben felvett 107 újoncot. Közülük rendkívül jellemző módon a meghatározó többség ismét magyar volt, sőt 57 fő megint egyenesen Magyarországról érkezett, míg 35 fő a Habsburg-hadaktól szökött át, s csak a maradék töredék volt franciaországi illetőségű.⁷⁶ Itt kell megemlíteni azt is, hogy a háború végleges lezárásakor, 1738-ban, Bercsényi László tábornoki előléptetésben részesült.⁷⁷

Miután a békeszerződéssel az európai átrendeződés is egybekapcsolódott, és ennek során a hazájából másodszer is kiszorult lengyel király, I. (Leszczyński) Szaniszló Lotharingia és Bar Fejedelemség, valamint a kettő közti Commercy Hercegség uralkodója lett,⁷⁸ ő pedig új udvartartásába emelte a továbbra is a francia hadseregben szolgáló Bercsényi Lászlót,⁷⁹ az újdonsült tábornok elérte XV. Lajosnál, hogy huszárezrede is Lotharingiában állomásozhasson.⁸⁰ Miközben az ezredtulajdonos ideje nagy részét Lunéville-ben töltötte, egysége elvonult onnan gyakorlatozásra 1738-ban Sarralbe, 1739-ben Champagne és 1740-ben Franche-Comté területére.⁸¹

1740 azonban már újra háborús esztendőként zárult, október 20-án ugyanis fiúutód hátrahagyása nélkül elhunyt VI. Károly császár (III. Károlyként magyar király) és a Pragmatica Sanctio ellenére több uralkodó megkérdőjelezte Mária Terézia utódlási jogát. Közülük II. Frigyes azonnal támadásra indult és a porosz haderő hadisikere előrevetítette az újabb támadásokat. Károly Albert bajor választófejedelemnek a császári koronára való igényét támogatva hadielő-készületeket tett XV. Lajos francia király is. A hadrakelő hadseregbe beosztotta 1741. július 20-i nyílt parancsával Bercsényi tábornokot és annak huszárezredét is.⁸² A főparancsnok egyébként ezúttal Charles Louis Auguste Fouquet duc de Belle-Isle marsall lett, akinek feladata abban állt, hogy a bajor hadakkal együttműködve, azokat támogatva, betörjön Felső-Ausztriába. Ehhez azonban a hadműveletekre kijelölt alakulatokat előbb hadilétszámra kellett feltölteni, a Bercsényi-huszárezred esetében 662 főre kiegészíteni.⁸³ Ez a gyülekezési színhelyül megadott Lauterburgban történt, a hadoszlopparancsnoknak kijelölt Bercsényi tábornok személyes felügyeletével, a 2. hadtest parancsnokának ki-nevezett Philippe-Henri marquis de Ségur altábornagy alárendeltségében.⁸⁴

A Bercsényi-huszárok a számukra már jól ismert Fort Louis magasságában 1741. augusztus 23-án keltek át a Rajnán, majd a gyülekezési térségként kijelölt Neuburg Hercegség-beli Donauwörthöz vonultak, ahova a Badeni Őrgrófságon át Söllingen—Rastatt—Mühlberg—Bruchsal menetvonalon szeptember 12-én érkeztek be. Az újabb menet Passauhoz vezette őket, ahol a francia se-

76 ASHA, Fasc. 3Yc-311, v. ö.: *d'Ivry*, 18. o.; *Corvisier, André: l'Armée française de la fin du XVIIe siècle au ministère de Choiseul. Le soldat*, Paris, 1964. 655. o.

77 ASHA, Fasc. MF-230/1, fol. 1.; *Gazette de France*, 1738. márc. 1., v. ö.: *Zachar* 1979, 95. o.

78 L. bővebben: *Zachar József: Leszczyński Szaniszló lengyel király és a magyarok. Honismeret*, 1980/4., 33. skk. o.

79 *Aubert*, XLIII. o.; Stanislas le Grand dans l'infortune ou lettres de cet auguste Monarque a la Reine de France sa Fille. Vienne, 1759.

80 *Rupelle*, 93. skk. o.

81 *d'Ivry*, 19. o.

82 *Aubert*, XLIII. o.; *d'Ivry*, 19. o.

83 ASHA, Fasc. 3Yc-311.

84 *Gazette de France*, 1741. szept. 2.; KA, AFA, Böhmen, 1741—XIII—3.

gályhadak egyesültek a már hosszú hónapok óta ott rájuk várakozó bajor kötelékekkel. Ezt követően Felső-Ausztrián át egészen az alsó-ausztriai Ybbsig tartott a következő harminc nap menete. Rövid pihenő után a Duna mentén Melken és Kremsen át Mauthausenig meneteltek tovább, majd november 8-ig e térségben fedezték a Bécs helyett váratlanul Prága ellen induló bajor—francia hadsereg mozgását. Ezt követően utóvédként Freistadton át Budweisbe [Ceske Budejovice-be] tartottak, ahova november 12-én érkeztek be.⁸⁵ A következő néhány nap a Tabor—Veseli—Wittingen [csehül: Trebon] közti összeköttetést biztosították. Amikor azonban a bajor—francia főerők Prága elfoglalására gyülekeztek, a Bercsényi-huszárezredet átvegyényelték a Louis-Thomas du Bois de Fiennes marquis de Leuille altábornagy vezényelte 1. hadtesthez, hogy előbb Protivin—Pisek, majd Mirovice—Mnisek térségében fedezze a főerők mozgását. Amint november 26-án sikerült a szövetségeseeknek bevenniük Prágát, Bercsényit és huszárait egyaránt Královkyhoz rendelték, hogy a várost védő külső zárógyűrűben tevékenykedjenek.⁸⁶ A téli szállásra vonulás elrendelését követően a Bercsényi-huszárok Prágától mintegy ötven kilométernyire délre, a Sázava folyó mentén telepített raktárakat biztosították, majd az Ondrejow—Pisej—Porsic vonalon álltak fel, hogy a portyázó császári—királyi huszárok előrenyomulását megakadályozzák.⁸⁷

A mind gyakoribb harcérintkezések során a Bercsényi-huszárok vonzották a császári—királyi szolgálatban állt honfitársaikat. Bercsényi tábornok már 1742. január 28-án azt jelentette Pisejből, hogy „valóban könnyű embereket szerezünk, még elszökött huszárokat is, akik lovon érkeznek”.⁸⁸ A francia hadsereg három huszárezredének kiegészítése annyira kizárólag magyarokból történt, hogy a csehországi francia erők élére állított Francois-Marie duc de Broglie marsall szükségesnek érezte megfogalmazni: „Kívánatos lenne, hogy a huszárezredekbe elvegyítsenek néhány francia tisztet is.”⁸⁹ E gondolat ellen Bercsényi tábornok azonnal tiltakozott, és XV. Lajos utasítására hivatkozott, miszerint „a huszárezredekbe való alkalmazásnál más nemzetekkel szemben részesítsék előnyben a magyarokat” és „semmilyen más nemzetbélit, még franciákat se vegyenek fel a huszárok közé, kivéve abban az esetben, ha nem lenne elég magyar található”.⁹⁰ Elegendő magyar viszont akadt. Ezt tanúsítja a másik oldalról Nádasdy Ferenc gróf, a Habsburg-hadak generálisa, a később tábornagyként nevéssé vált hadvezér⁹¹ 1742. november 28-án keltezett magánlevele, amelyben arról panaszkodik, hogy csupán az ő alárendeltségéből az elmúlt egy esztendő alatt „már eddig mintegy 800 magyar szökött meg”.⁹²

A csehországi hadműveletek 1742-es újrakezdését megelőzően a francia hadvezetés egységeit Protivinnél gyülekeztette, majd Wodnianon és Mydlowaron át Sahayhoz vonta előre. A 18 000 főnyi csoportosításban nyert beosztást a Ber-

85 Souvenirs inédits du maréchal de Ségur. Paris, 1895. 51. skk. o.

86 Campagne de Broglie et de Belleisle en Bohême et en Bavière. Amsterdam, 1774. I. k. 276. skk. o.; K. u. k. Kriegsarchiv (kiad.): Österreichischer Erbfolgekrieg (a továbbiakban: *Öst. Erbfolgekrieg*) Wien, 1900. skk., IV. k. 103. skk. o., V. k. 276. skk. o.; *Pajol*, II. k. 107. skk. o.

87 Campagnes des Messieurs des Maréchaux de Maillebois, de Broglie, de Belle-Isle, de Noailles et de Coigny l'an 1741—1743. Amsterdam, 1773. II. k. 188. skk. o.

88 *ASHA*, Fasc. A¹-2969, fol. 20.

89 Uo, fol. 32.

90 Uo, fol. 320.

91 Eletrajzát l.: Zachar József: Nádasdy Ferenc tábornagyra emlékezve. *Honismeret*, 1984/4., 13. skk. o.

92 Közli: Horváth J.: A gr. Nádasdy-levéltár. *Századok*, 1881, 421. o.

csényi-huszárezred is, amely a Ráttky-huszárezreddel együtt a menet elővédjét alkotta. Sahaynál ez az elővéd május 25-én beleütközött a Georg Christian Lobkowitz herceg, tábornagy alárendeltségében állt mintegy 15 000 főnyi császári-királyi hadsereg előhadába. Az összecsapásból, amely csupán rövid találkozóharc volt, hat halott és öt sebesült árán kerültek ki a huszárok. A főerők bevetésével bekövetkezett ezt követő csatában már nem vettek részt.⁹³ Miként e csata idején, a további menet során is biztosítóerőként működtek, és Piseknél egyesültek újra a főerőkkel. Ennek kötelékében Frauenberghez (Hlubokához) vonultak, hogy felmentsék azt a Habsburg-hadak ostroma alól. Megjelenésükre az ostromlók el is vonultak.⁹⁴

A továbbiakban a magyar királynő hadvezetésének az volt a célja, hogy a porosz különbékét követően felszabadult hadak bevonásával körülzárja és visszafoglalja a cseh fővárost. Ezt felismerve, már június 8-án, a francia hadsereg is erőteltett menetben Prágához indult. A Bercsényi-huszárezd ezúttal az utóvédbe nyertek beosztást. Prága elé érkezve felderítésre küldték ki őket. Ennek során Prossi térségében a tolnai Festetics János gróf, generális alárendeltségében állt magyar huszárokkal csaptak össze és vonultak vissza a túlerő elől.⁹⁵ Miután a teljes francia hadsereg beszorul Prágába, a Bercsényi-huszárezred sorsa is ez lett; a városban a Charles-Armand de Gontau duc de Biron marsall vezényelte tartaléksoportosításba nyert beosztást és az első komoly feladatot július 29-én kapta, amikor valamennyi lovaseővel takarmányszerző kitorést hajtottak végre a francia csapatok. Bevonták a Bercsényi-huszárezd az augusztus 19-i éjszakai kitorésbe is, amelynek során az ellenség ostromanyagában vittek végbe nagy pusztítást. Három nap múlva sikeresen megismételték a kitorést, ezúttal nagyobb erőekkel és még nagyobb sikert aratva.⁹⁶

A városvédő harctevékenységnek az vetett véget, hogy 1742. szeptember 14-én a Habsburg-hadvezetés félbeszakította Prága ostromát, mivel Bajorország felől erős felmentő francia hadsereg nyomult be Csehországba. Akkor a Bercsényi-huszárezdokat a Ráttky-huszárezdokkal, dragonyosokkal és némi gyalogsággal az Elba jobb partján fekvő Kourimhoz vezényelték, hogy ott biztosítsák az összeköttetést. Ennek során több portyát hajtottak végre részben felderítő, részben zsákmányszerző céllal. Amikor november 3-án visszarendelték őket Prágába, még elfoglalták Brandeist [ma: Brandys nad Labem], majd összecsaptak az őket üldöző császári-királyi huszárokkal.⁹⁷ Prága újabb császári-királyi ostroma idején a védelmi harcokban vettek részt. Ezúttal az elővárosokban elszállásolva, december 17-én más lovaseőekkel együtt ők fedezték a francia hadsereg zömének Prágából való elvonulását,⁹⁸ majd utóvédként követték bajtársaikat. Állandó harcok közepette, tíz napi nehéz menet végén értek be december 27-én a nyugat-csehországi Égerbe [Cheb-be].⁹⁹ Alig csatlakoztak a főerőkhöz, máris kiküldték őket a szükséges élelmiszer és takarmány begyűjtésére. Miután erőt gyűjtött a csehországi francia hadsereg, hazarendelési pa-

93 KA, AFA, Bayern, 1742—V—27, 1742—XIII—57.

94 KA, AFA, Böhmen, 1742—VI—8.

95 *Aubert*, XLV. o.; *d'Ivry*, 19. o.

96 ASHA, Fasc. A¹-2946, A¹-2954; KA, AFA, Böhmen, 1742—XIII—57, *Gazette de France*, 1742. szept. 22.; *d'Espagnac*, M.: *Histoire de Maurice comte de Saxe*. Lausanne—Neuchâtel, 1774. I. k. 270. skk. o.

97 *Campagnes*, VI. k. 142. o.; *Aubert*, XLVII. o.; *Öst. Erb. Kr.* V. k. 226. o.

98 ASHA, Fasc. A¹-2959; *Luynes*, IX. k. 404. o.; *Öst. Erb. Kr.*, V. k. 241. skk. o.

99 KA, AFA, Böhmen, 1742—XII—8, 1742—XIII—2; ASHA, Fasc. A¹-2986; *Campagnes*, VI. k. 321. skk. o., VII. k. 87. skk. o.

rancsot kapott. A Bercsényi-huszárezred a francia határ menti Speyer Püspökség tartó menet során végig kikülönítve fedezte a főerők mozgását.¹⁰⁰ 1743 február elején onnan az elzászi Weissenburgba [franciásan: Wissembourg] vezényelték téli táborozásra;¹⁰¹ ott értesülhettek a francia király magyar huszárai arról, hogy az ő helytállásuk alapján is, ezredtulajdonosuk, Bercsényi László tábornok elnyerte a Szent Lajos-rend parancsnoki keresztje kitüntetését.¹⁰²

Rövid pihenőjüket követően a Bercsényi-huszárok az 1743-as hadjáratra készülődve áprilisban visszatértek Speyerbe, mivel az ott gyülekező, Adrien Maurice duc de Noailles marsall alárendeltségébe helyezték, a németalföldi határterületre küldendő hadseregbe nyertek beosztást.¹⁰³ Az ellenséges csapatmozgások következtében azután május 8-án a Pfalzi Választófejedelemségbe indították őket, hogy más kötelékekkel együtt felderítsék a Worms és Oppenheim közti terepszakaszt, majd fedezzék a francia hadsereg Wormshoz való előrevonását.¹⁰⁴ Június folyamán Pfalzból kiindulva további német-római birodalmi területeken, főleg Hessen-Darmstadt Tartománygrófságban és a Mainzi Választófejedelemségben kellett elterelő hadmozdulatokat végrehajtaniuk. Ennek során Oppenheimnél átkeltek a Rajnán, felderítették a túlsó partot, majd visszatértek a főerőkhöz, aztán a visszavonuló ellenséges kötelékeket követték, elfoglalták Gross-Geraut és Treburt, és biztosították a főerők előrevonását Wormstól Pfungstadton át Aschaffenburghoz. Ennek során lerombolták a hátukban veszélyessé válható Rajna-hidat. Továbbvonulásuk során beleütköztek az ellenség angol és hannoveri kötelékekből álló utóvédjébe, amelyet találkozóharcuk eredményeként visszanyomtak a Majnán túlra.¹⁰⁵

E kisebb harcselekmények után június 27-én kerültek bevetésre a Würzburg Püspökség-beli Dettingennél a főerőkkel vívott csatában. Noailles marsall jól kidolgozott haditerve ellenére az erőit összeszedő és ellentámadásra induló II. György angol király és hannoveri választófejedelem hagyta el diadallal a helyszínt. A váratlanul felbukkanó túlerővel szemben súlyos vereséget és veszteséget szenvedett a Bercsényi-huszárezred is.¹⁰⁶ Ennek ellenére a megtépzott egység utóvédben biztosította főerők elvonulását Seligenstadthoz. Miközben azután a francia zöm Steinheim felé húzódott, július 2-án a Bercsényi-huszárok szárnybiztosításként elfoglalták Offenbachot; az egy hét múlva elrendelt visszavonulásra tekintettel Frankfurt magasságában fedezték a főerőket, majd Würzburg és Pfalz határvidékén, a Sprendlingen—Gernsheim—Jügenheim térségben foglaltak el megfigyelő állást. Július 25-től a Wormsból kitelepített rakományokat és ispotályt szállító oszlop menetét fedezték Speyer városáig, ahol augusztus 11-én egyesültek a főerőkkel. A továbbiakban a főerők Rajnán való átkelését fedezték, majd a Speyer patak mentén felderítést hajtottak végre, végül megfigyelőállásba a Saar folyó mellé vonultak.¹⁰⁷ Kisebb harcselekmé-

100 *Campagnes*, XII. k. 46. skk. o.; Merkwürdiges Leben und Thaten des berühmten französischen Marschalls, Herrn Joh. Franz Desmarets Marquis v. Maillebois. Bremen, 1743. 215. skk. o.

101 *ASHA*, Fasc. A¹-2990.

102 *Gazette de France*, 1743. márc. 30., v. ö.: *Zachar* 1979. 98. o.

103 *ASHA*, Fasc. A¹-2988; *Gazette de France*, 1743. ápr. 20.

104 *BVM*, Fasc. 109. fol. 1., 2.; *ASHA*, Fasc. A¹-2988, A¹-2989; *Campagnes*, X. k. 115. skk. o.; *Öst. Erb. Kr.*, V. k. 389. o.

105 *Campagnes*, X. k. 182. skk. o.; *Aubert*, LI. o.; *Öst. Erb. Kr.*, V. k. 182. skk. o.

106 *BVM*, Fasc. 109. fol. 3.; *ASHA*, Fasc. A¹-2990; *KA*, *AFA*, Main und Nieder-Rhein, 1743—VI—6a.

107 *BVM*, Fasc. 109. fol. 5., 6.; *Campagnes*, X. k. 249. skk. o.; *Campagne de Monsieur le Maréchal duc de Coigny en Allemagne l'an 1743*. Amsterdam, 1763. 83. skk. o.

nyeket követően¹⁰⁸ végül átkeltek a folyón és október végén Sarreguemes térségében, tehát már francia felségterületen vonultak téli szállásra.¹⁰⁹

Az elhúzó osztrák örökösödési háborúban mindegyre szöktek át magyar huszár a császári-királyi haderóból a francia hadsereghez, ezért fogalmazott így egyik levelében 1743-ban a katonai szakíróként később híressé vált Jean Baptiste Joseph Damazit de Sahnguet baron d'Espagnac tábornok: „a hozzánk érkező dezertőrök létszáma kifejezhetetlen”¹¹⁰. Ez alapján a Bercsényi-, a Ráttky- és az Esterházy-huszárezredben nemcsak biztosított volt az előírt egységenkénti 1012 fős hadilétszám, hanem állandó, nemegyszer ezredenkénti három-négyszáz főnyi felesleg is mutatkozott¹¹¹, sőt egy 1743-as, közelebbi keltezés nélküli jelentés szerint e három egységben együttesen 4050 huszár szolgált.¹¹² Minderre tekintettel XV. Lajos elrendelte a meglévő három mellé hat új huszárezred szervezését, s az így létrehozandó új csapatnem élére, a huszárság főfelügyelője beosztásába helyezve és altábornaggyá előléptetve, Bercsényi Lászlót állította.¹¹³ A saját huszárezredétől magas megbízatása miatt most már tartósan távol levő ezredtulajdonos az egység vezényletét a törökországi toborzásokkal kapcsolatosan már említett Tóth Andrásra bízta. Egyik első intézkedéseként azután 1743. december 26-án, mint a huszárság frissen kinevezett főfelügyelője, kérelmezte számára az ezredesi előléptetést. Tóth András ugyanis tulajdonos ezredesi pátenst már egy évtizeddel korábban kapott, de önálló egységet nem alapított, hanem még mindig alezredesi rendfokozatban állt a Bercsényi-huszárezred élén.¹¹⁴

Az 1744-es hadjáratot megelőzően a Bercsényi-huszárezredet újólág Noailles marsall alárendeltségébe, a németalföldi hadsereg kötelékébe osztották be. Első harcfeladatként Artois-ban a Marque folyó mentén kellett biztosítaniuk az összeköttetést a Lille-ben és Dounai-ben telepített jelentős raktárak és a Menint [Menent] és Ypres-t [Jepert] ostromló francia erők között.¹¹⁵ E két flandriai erőd elfoglalását követően még Knosk és Furnes [Fournues] ostroma idején is, egészen július közepéig hasonló biztosító feladatot láttak el a Bercsényi-huszárok a határvidéken.¹¹⁶

Közben azonban jelentős Habsburg-erők váratlanul átkeltek a Rajnán és Lotharingiát veszélyeztették. Erre XV. Lajos átcsoportosítást rendelt el. Így, más huszárerők mellett, a Bercsényi-huszárezredet is Elzászba vezényelte át. Ott Coigny marsall, a rajnai hadsereg parancsnoka önálló csoportosítást hozott létre belőlük és felderítésre, illetve terepbiztosításra Schlettstadtból [franciásan: Selestat] átküldte őket a Rajnán, ahol a Nádasdy altábornagy vezényelte császári-királyi huszárezredekkel kerültek szembe. A két szemben álló táborban harcoló magyar huszárok közül ezúttal a francia szolgálatban álltak kerültek ki diadalmasan, a Habsburg-hadvezetés alatt küzdőket az augusztus 21-i

108 BVM, Fasc. 109, fol. 8.; OSzKK, Fasc. Quart. Gall. 39, fol. 118, skk.; Coigny, 83, skk. o.; Öst. Erbfl. Kr., V. k. 316, skk. o.

109 Aubert, LI, o.; Campagnes, XI, k. 243, o.

110 ASHA, Fasc. A¹-3000, fol. 187.

111 BVM, Fasc. 109, fol. 17.

112 Pajol, VII, k. 372, o.

113 BVM, Fasc. 109, fol. 18, skk.; OSzKK, Fasc. Quart. Gall. 39, fol. 43.; Gazette de France, 1744, jún. 13. V. ó.; Zachar 1979, 101, o.

114 BVM, Fasc. 109, fol. 31, V. ó.; Zachar 1980, 545, o., Zachar 1984, 176, skk. o.

115 Gazette de France, 1744, ápr. 25.; BVM, Fasc. 109, fol. 45, skk.; Aubert, LII, o.; Campagnes, XII, k. 85, skk. o.; Öst. Erbfl. Kr., VI, k. 411, skk. o.

116 KA, AFA, Niederlande, 1744—VI—29, 1744—XIII—4.

Niederschopfheim melletti ütközet eredményeként visszaszorították a Kehlnél a Rajnába ömlő Kinzig folyón túlra.¹¹⁷ E sikeres akciót követően azonban a francia hadvezetés visszarendelte Elzászba a huszárokat, hogy a továbbiakban — támadó hadműveletre készülve — Hagenau—Sufflenheim általános irány-nyal Fort Louis felé hajtsanak végre felderítést. Sufflenheimnél ellenséges csoportosításba ütköztek és találkozóharc bontakozott ki, amelynek során sikerült kiszorítani a császári-királyi kötelékeket állásaikból.¹¹⁸

A francia főerők a Rajnához való kijutását követően szeptember első napjaiban a Bercsényi-huszárokat, más lovaskötelékekhez hasonlóan, átküldték a folyón túlra és felderítésre a badeni Diersburgon, majd a breisgaut Ichenheimen és Kappelen át Alt-Breisach térségébe vezényelték. Ott azt a feladatot kapták, hogy vegyenek részt a Freiburg ostromához vonuló főerők menetének fedezésében. Ezúttal a magyar huszárok zömét egyesítették Bercsényi altábornagy alárendeltségében és a Bercsényi-, Lynden-¹¹⁹, Pollereczky-¹²⁰, Dávid-huszárok¹²¹ egymással vetélkedve igyekeztek, hogy a Freiburghoz közeli Zartentől keletre Sankt Märgenen, Furtwangenén át egészen a Fekete-erdőbeli Villingenig kiküldve, sikeres felderítő portyákat hajtsanak végre. Ezek a felderítő portyák zsákmányszerzéssel kapcsolódtak össze, és pedig olyan sikerrel, hogy a továbbiakban egészen a svábföldi Riedlingenig kiterjesztették működési területüket. A portyáknak az vetett végét, hogy november elsejével a huszárokat áthelyezték a Sarre folyó mentére, Jean Baptiste Francois des Marets comte de Maillebois marsall hadseregébe. A Bercsényi-huszárezred azután a hónap végével Sarreguemines-ben vonult téli szállására.¹²²

Az 1745-ös hadműveletek kezdetekor a korábbihoz hasonló nagyszámú huszár állt a francia uralkodó rendelkezésére, az átszökések folyamatosak voltak.¹²³ Az előírt ezredlétszám ezúttal szerényen 652, a Bercsényi-ezrednél kivételesen 972 fő volt, ¹²⁴ ám mind a hat egységnek ezer-ezerkétszáz főt írtak össze a hadrakelést megelőzően.¹²⁵ A téli táborokból való elvonulásra ezúttal már március elején sor került. Ennek során Maillebois marsall a Bercsényi-huszárokat előbb a főerőkkel Gross-Gerauig, később a Majna-Frankfurt melletti Höchstig vonta előre, majd kikülönítve a Majna menti Offenbach és a würzburgi Steinheim közé rendelte, hogy ott portyázva lezárják a Mainz felé vezető utakat.¹²⁶ A továbbiakban a Bercsényi-huszárezred hat svadronját az Artois-beli Meubeuge-hez vezényelték el, míg a visszamaradt négy svadront a Hessen-Darmstadt Tartománygrófság-beli Rüsselsheimhez, illetve a Nassau-Usingen Grófság-beli Oberseltershez küldték portyázni, hogy megfigyeljék az ellenséges mozgásokat.¹²⁷ A bajor haderőnek a háborúból való kiválása és az ellenséges túlerő erőteljes előnyomulása hamarosan azt eredményezte, hogy az egységet újra egyesítették és más kötelékekkel együtt a veszélyeztetett Lotharin-

117 ASHA, Fasc. A¹-3036.; *Coigny*, IV. k. 2. skk. o.; *Öst. Erb. Kr.*, V. k. 482. skk. o.

118 *Coigny*, III. k. 240. skk. o.; *Campagnes*, XVII. k. 241. skk. o.; *Pajol*, II. k. 407. skk. o.; *Aubert*, LIII. o. V. ö.; KA, AFA, Ober-Rhein, 1744—VIII—53.

119 L. bővebben: *Zachar 1982*, 388. skk. o.

120 L. bővebben: *Zachar József*: Pollereczky János őrnagy az amerikai függetlenségi háborúban. HK, 1980/2 (a továbbiakban: *Zachar 1980a*), 299. skk. o.

121 L. bővebben: *Zachar 1983*, 209. skk. o.

122 ASHA, Fasc. A¹-3069.

123 Uo.

124 *Zachar 1980*, 528. skk. o.

125 *Coigny*, I. k. 86. o.

126 ASHA, Fasc. A¹-3095.

127 *Gazette de France*, 1745. ápr. 17.; *Aubert*, LIV. o.; *Öst. Erb. Kr.*, VI. k. 511. skk. o.

gia védelmére Sarrelouis térségébe küldték.¹²⁸ Július elején azonban világossá vált, hogy a németországi francia hadsereget hátrább kell vonni. Ennek elősegítésére elterelő hadmozdulatra más erőkkel együtt a Bercsényi-huszárokat is a Darmstadt mellett Griesheimhoz irányították. Július 16-án ezt a francia csoportosítást, amelynek élén Bercsényi altábornagy állt, megtámadta bodorfalvi Baranyay János báró, altábornagy magyar huszárezredekéből álló kétszeres túlereje. A magyar testvérharcból ezúttal a Habsburg-szolgálatban álltak kerültek ki győztesen, a Bercsényi-huszárok mintegy száz halottat és sebesültet vesztek és visszavonultak a Würzburgban fekvő Stockstadthoz. Onnan a főerőkhöz vezényelték őket a Rajna menti átkelőhelyekre, hogy fedezzék a partváltást. Július 18-án maguk is átkeltek és visszatértek a Sarre-vidékre. Ott Vaudrevangue [ismertebb német névén: Wallerfangen] városkában települtek és onnan indultak felderítő-zsákmányszerző portyákra.¹²⁹

Változást a Bercsényi-huszárezred életében csak az új esztendő hozott. 1746-ban ezt az egységet a németalföldi francia hadseregbe osztották be. Május elején a Dyle folyóhoz kellett vonulnia, ott egyesült más kötelékekkel, 11-én benyomult ezekkel Brabant Hercegségbe, kiverte a Rotselaerben telelt ellenséget, sőt azt egészen Aerschotig [Aarschot] üldözte.¹³⁰ Ezt követően a tervüre-i [tervuereni] táborban csatlakozott az ott gyülekező főerőkhöz, amelyekkel elvonult a Molines és Louvain [Leuven, Löwen] közt fekvő Bethlemhez. Onnan kiindulva állandó portyákkal nyugtalanította az ellenséges erőket, miközben a főerők Antwerpen [akkori ismertebb francia névén: Anvers] ostromához készülődtek. A portyákat később elterelő hadmozdulat váltotta fel, amelynek során a huszárok átkeltek a Dyle, majd a Nette folyón. Antwerpen május 23-i elfoglalását követően a francia főerők Flandria Grófságban Mons, majd Saint-Ghislain, végül Liege Püspökségben Charleroi ostromához kezdtek. Ezalatt a Bercsényi-huszárok továbbra is Brabantban, június folyamán Santhoven [Sandheven] és Zoersel [Coursel], júliusban Heyst op den Berg és Oosterwick, majd Aerschot és Siches, illetve Diest és Zoelhelm, majd Oplinter és Tirlemont, végül pedig Poux és Miroir térségében portyáztak.¹³¹ Egy további portya során augusztus 5-én Mont Saint André [Mont Sint Andries] mellett a Bercsényi-huszárezred beleütközött két magyar generálisnak, lázi és bernyczei Ghillányi Jánosnak¹³² és pilisi Beleznay Jánosnak¹³³ a Habsburg-hadak kötelékében bevetett huszárezredébe, a túlerővel szemben vereséget szenvedett és nyolcvannál több harcosa fogságba esett.¹³⁴ A Heylissemhez visszahúzódot egységet Bercsényi altábornagy alárendeltségében a Dávid- és a Lynden-huszárezreddel, valamint két gyalogzászlóaljjal együtt a Brabant és Liege határvidéken fekvő Opheylissen térségébe rendelték, hogy egyrészt a Tirlemont és Hannut [Hannuit] közti terepszakaszon fedezze a francia utánpótlás-szállításokat, másrészt pedig őrizze a Gette [Gete] folyó vonalát. Miután Szász Móric [franciásan:

128 ASHA, Fasc. A¹-3099.

129 *Öst. Erbfl. Kr.*, IX. k. 594. skk. o.

130 ASHA, Fasc. A¹-3136, A¹-3137.

131 *Espagnac*, II. k. 187. skk. o.; *Maréchal de Saxe*, II. k. 353. skk. o.; *Öst. Erbfl. Kr.*, IX. k. 287. skk. o.

132 Életrajzát l.: *Zachar József*: Egy elfelejtett magyar hadvezér: báró Ghillányi János lovasági tábornok (1686–1752). *Tarsoly*, Budapest, 1986/87., 7. skk. o.

133 Életrajzi vázlatát l.: *Hirtenfeld–Meynert*: Österreichisches Militärisches Konversations-Lexikon. I. k., Wien, 1851. 342. o.; *Wurzbach, Constant*: Lexikon des Kaisertums Österreich. I. k., Wien, 1856. 237. o.; *Treuenfest, Gustav Ritter Amon von*: Geschichte des kaiserl. und königl. Husaren-Regiments Nr. 10. Wien, 1892. 31. o.

134 OSzKK, Fasc. Quart. Gall. 39. fol. 111. skk.; ASHA, Fasc. A¹-3148; *Öst. Erbfl. Kr.*, IX. k. 333. skk. o.

Maurice comte de Saxe], I. Frigyes Ágost szász választófejedelem természetes fia, aki francia szolgálatban állt és akkoriban már marsalként az egész németalföldi francia csoportosítást vezényelte, támadásra készülődött és ez elől a Habsburg-erők elvonultak, azok üldözésére vezényelte a huszárokat. Ezek augusztus 25-én Brabantban Herbais térségéig, 29-én a picardiai Fallais [Faloise] és az Artois-beli Bourdinne [Haubordin] helységeken át egészen a Maas [francia területen: Meuse] folyóig nyomultak előre. Miután ott az átkelőhelyeket lerombolva találták, a folyó mentén kezdtek portyázni.¹³⁵

A Bercsényi-huszárokat ezután, a portyázásoktól elvonva, váratlanul a főerőkhöz vezényelték, amelyek 1746. október 11-én döntő csata megvívására indultak az Artois-ban fekvő Rocoux-nál [Raucoux, ma: Raucourt-au-Bois]. A már erősen leharcolt egységet kíméletlenül bevette a francia hadvezetés, és ennek következménye nem is lehetett más, mint ahogyan a szemtanú megfogalmazta: „a huszárok az ellenség szörnyű tüzeiben visszariadtak és kezdtek rendetlenül visszavonulni”. Ám Louis de Crevant duc d’Humieres marsall jó megfigyelő volt, és azt is látta, hogy a más kötelékek élén harcba küldött ezredtulajdonos is észrevette ezt, ezért így folytatta beszámolóját a csatáról: „Bercsényi grófort ez azonnal arra ösztönözte, hogy élükre álljon. Túl messze volt attól, hogy felismerjék, így zsebéből kihúzott egy fehér zsebkendőt, amellyel megálljt jelzett nekik. Amint felismerték, engedelmeskedtek neki a harcmezőn. Amikor utolérte őket, szemükre vetette a szökésük miatti szegényét, hogy ezt csak őt a harcba követve tehetik jóvá. Mindnyájan követték, tették a kötelességüket.” Végül még hozzátette a francia hadvezér: „Bercsényi gróf olyan vitézen és olyan bölcsen viselkedett, hogy e nap sikerét neki tulajdonították.”¹³⁶ A valóban fényes francia győzelemmel végződött csatáról¹³⁷ maga Bercsényi is beszámolt, a szokásos szerénységével csupán egy félmondatot vetve oda az előbbi eseményre vonatkozóan: „Magam a regimentem élére álltam, amely ugyancsak sok ember vesztét okozta.”¹³⁸ Az ugyancsak súlyos saját veszteségekről sem szólt az ezredtulajdonos. A Bercsényi-huszárezredet mindenestre azonnal hátraküldték téli szállásra, mégpedig immár hagyományosnak mondhatóan Sarreguemines-be.¹³⁹ Ott újabb katasztrófa érte az egységet, takonykór tört ki, és a járvány megtizedelte a loállományt.¹⁴⁰ A kemény tél miatt az elhúzó háborús körülmények között a drágaság is rendkívüli méreteket öltött, az ezredtulajdonos minden jövedelmére szükség volt, hogy segíthessen bajtársain.¹⁴¹

1747 áprilisában újra megkezdődtek a hadműveletek. A Bercsényi-huszárokat ismét a főhadszíntérré vált Németalföldön vetették be. Kezdetben csupán portyázó feladatokat kaptak a Dender és a Senne folyó közti területen.¹⁴² Július 2-án azután újabb döntő csatára került sor, és ebben is bevetették őket. Az ő derekas helytállásuk is hozzásegítette a francia hadvezetést az újabb diadal-

135 Espagnac, II. k. 262. skk. o.

136 Közl.: Choppin, 99. o., v. ő.: Zachar 1979, 104. o.

137 Részletesen l.: Zachar József: Csataék, hadvezérek, katonák a XVIII. században. Budapest, 1990. (a továbbiakban: Zachar 1990), 168. skk. o.

138 Közl.: d'Ivry, 22. o.

139 ASHA, Fasc. A¹-3149.

140 Pajol, VII. k. 507. o.

141 d'Ivry, 24. o.

142 Gazette de France, 1747. ápr. 22.: ASHA, Fasc. A¹-3198, A¹-3199, A¹-3200; OSzKK, Fasc. Quart. Gall. 55.; Aubert, LX. o.; Maréchal de Saxe, IV. k. 7. o.; Öst. Erb. Kr., IX. k. 481. skk. o.

hoz.¹⁴³ Sőt ahhoz is hozzájárult, hogy még mindig nagy számban érkeztek a másik táborból magyar huszárok, hogy a francia király harcosai lehessenek.¹⁴⁴ Ez folytatódott a harcselekmények északabbra való eltolódása idején is. Míg a főerők egyébként Berg-op-Zoom ostromára készülődtek, a Bercsényi-huszárok a térség biztosítására elterelő potyázásokat hajtottak végre.¹⁴⁵ A hazai bázisoktól való nagy távolságra tekintettel ezúttal a téli szállásra vonulás idején is németalföldi területen maradtak.¹⁴⁶ A jelentős veszteségek pótlására, a hadszíntéren való állandó átszökés ellenére, Bercsényi altábornagy megint elküldte a török—magyar határvidékre az immár brigadérosként ezredét vezénylő Tóth Andrást.¹⁴⁷

Az újonnan toborzottakra már nem várt olyan súlyos megpróbáltatás, mint korábban beállt bajtársaikra. 1748-ban már kimerült volt mind a két hadviselő fél, csak erélytelenül indultak meg a harcselekmények. A Bercsényi-huszárok továbbra is Németalföldön maradtak, ott kerültek újólagosan bevetésre.¹⁴⁸ Jelentős eseményben azonban már nem vettek részt, megkezdődtek a fegyverszüneti, majd béketárgyalások. Végül a béke megkötésére csak október 18-án került sor, és ezt követően térhettek vissza a Sarre-vidékre a Bercsényi-huszárok, ahol azonnal téli szállásra vonultak.¹⁴⁹

A békekötést megélt kilenc francia hadseregbeli huszárezred között már létszámát tekintve is a legtekintélyesebb a Bercsényi-huszárezred volt a maga 952 fős hazatért létszámával. Ezzel szemben a többi nyolc egységben összesen 4248 fő szolgált.¹⁵⁰ Zömük még mindig magyar volt, és ők tovább akartak szolgálni a francia hadseregben. Az ő érdekükben azonnal megszólalt az ezredtulajdonos, főfelügyelői jelentésében így írt: „A Bercsényi-ezred nem lesz az egyik középszerű, ha nem csökken az ideszökés, lévén valamennyien magyarok. Attól félnek, hogy visszaküldik őket, amiként visszaküldték a nagy többséget az elmúlt háborút követően.”¹⁵¹ Az aggodalom nem volt alaptalan. A bekövetkezett béke valóban együtt járt a haderő létszámának erőteljes csökkenésével. A francia hadvezetés a két leggyengébb harcértékű huszárezredet feloszlatta, a többi hétben pedig összesen 112 tiszt és 3328 altiszt és közhuszárt megtartását írta elő.¹⁵² Igazán magyar jellegű egység csak a Bercsényi-huszárezred maradt az ezredtulajdonos jóvoltából, egyenesen 92 fős létszámtöbblettel,¹⁵³ a többi huszárkötélkebe már nagyobb számban kerültek be németek, sőt franciák is,¹⁵⁴ ám a kompániás tisztek nyolcvanhét százalékban még az egész csapatnemenél magyarok voltak.¹⁵⁵

Hamarosan azonban változott a helyzet, egyre több magyar szökött el az egyébként is csökkentett létszámú huszárezredekéből, így a Bercsényi-huszárezredből is. Az ezredtulajdonos és huszár-főfelügyelő Bercsényi ezt nem is ta-

143 KA, AFA, Niederlande, 1747—VII—2; ASHA, Fasc. MF—230/1, fol. 90.; Fasc. A¹-3206; *Rupelle*, 76. o.

144 BVM, Fasc. 110. fol. 47.; OSzKK, Fasc. Quart. Gall. 55.; *Choppin*, 103. o.

145 ASHA, Fasc. A¹-3206, A¹-3262.

146 OSzKK, Fasc. Quart. Gall. 39. fol. 116.

147 OSzKK, Fasc. Quart. Gall. 55. V. ö.: *Zachar 1979*, 107. o.

148 *Espagnac*, II. k. 463. skk. o.; *d'Ivry*, 25. o.

149 OSzKK, Fasc. Quart. Gall. 55.

150 Uo.; *d'Ivry*, 325. o.; *Zachar 1980*, 428. o.

151 Idézi: *d'Ivry*, 324. o.

152 *Zachar 1984*, 98. o.

153 ASHA, Fasc. Y8c-2.

154 OSzKK, Fasc. Quart. Gall. 55., v. ö.: *d'Ivry*, 325. o.

155 *Corvisier*, 655. o.

gadta, mindenesetre magyaráztatként hozzáfűzte: „Kétségkívül előfordult szökés arra a hírre, amely az északi háborúról elterjedt. Mentek szerencsét próbálni. Felfedték, hogy porosz toborzók csábítottak el huszárokat.”¹⁵⁶ Valóban, akkortájt folyt a porosz huszár-csapatnem kialakítása és a porosz hadvezetés igyekezett átcsábítani más országbeli szolgálatban állt magyar huszárokat.¹⁵⁷ Egy másik jelentésében Bercsényi azonban más szempontot is felvetett: „Lehet számítani a magyarok hűségére, még ha volt is azelőtt köztük néhány dezertálás könnyelműségből, vagy állhatatlanságból fakadóan, talán a hazájuk iránti szeretetből.”¹⁵⁸ Végül ugyancsak a huszárok főfelügyelője mutatott rá az elszökés fő okára, a nagyfokú eladósodásra, a megfelelő jövedelmek hiányára. Így az ezredtulajdonosokról szólva megállapította: „Négy ezrednek sok az adóssága. Turpin 24 389, Pollereczky 23 746, Beausobre 26 000 és különösen Lynden több, mint 80 000 livre összeggel tartozik.”¹⁵⁹ Arról ezúttal hallgatott, hogy ezredtulajdonosként neki magának is 60 000 livre adóssága gyülemlett fel,¹⁶⁰ ugyanakkor szerény birtokának évi jövedelme csupán mintegy 2 400 livre volt.¹⁶¹ Így nem csoda, hogy például Pollereczky András brigadéros, ezredtulajdonosként, az első négy békeévben csupán 11 588 livre összeget tudott bajtársainál törleszteni.¹⁶² Ezért Bercsényi külön is rámutatott tisztársai súlyos helyzetére: „A három magyar ezred hadnagyai nem tudnak megélni a 290 frank 12 centime összegből, amely nekik tisztán a 300 frank fizetésből marad.”¹⁶³ Volt olyan tiszt, aki becsületesen, erre a helyzetre való tekintettel, elbocsátását kérte, mint például a Bercsényi-ezredbeli Nándory hadnagy, akinek kérelmét Bercsényi határozottan pártfogolta, sőt indoklásban így fogalmazott, hogy „szegény ördögnek alig van egy öltözéke a testén”.¹⁶⁴ Bajtársai esetében hiába kért az udvartól segílyt Bercsényi, Versailles-ban inkább az a nézet nyert teret, hogy a hét huszárezred magyarjait három, egyenként 440 fős egységgé kellene átszervezni, a többi huszárt pedig egyszerűen szélnek kellene engedni. Ez ellen a nagyobb áttekintéssel rendelkező főfelügyelő azonnal titakozott: „Ha most új beolvasztások történnének, akkor az adósok száma kevesbednék, és az adósságok a megmaradt ezredekre esnének, és ezeket agyonsújtának. Tehát még egy csapás. Nem marad más hátra, mint várni, és én elmegyek addig, ameddig tudok.”¹⁶⁵

Az ezredfelosztás kérdése lekerült a napirendről, azonban nemcsak az elszökés túrése következett el, hanem egyenesen újabb elbocsátásokra került sor.¹⁶⁶ Végül 1749 végére a francia király szolgálatában 2981 legénységi állományú huszár maradt, akinek már csak alig egynegyede, pontosan 714 fő volt

156 Közli: *d'Ivry*, 26. o.

157 L. bővebben: *Zachar József*: Recrutement et encadrement des Houssards dans l'Europe du XVIIIe siècle. A Sedicissime Settimana di Studio részére készült előadás, Istituto Internazionale di Storia Economica Francesco Datini, Prato, 1984., megjelenés alatt, v. ö.: *uő.*: Soldats Hongrois dans les armées européennes du 18e siècle. A *Revue Internationale d'Histoire Militaire* tervezett magyar száma, Budapest, 1985., kézirat és *uő.*: Huszárok. Történelmi bevezető. In: Huszárok. Nádasdy Ferenc Múzeum, Sárvár, Vas megyei Múzeumok Katalógusai, 133. k., Sárvár, 1988., 4. ssk. o.

158 Közli: *d'Ivry*, 26. o.

159 Közli: *Forster Gyula*: Gróf Bercsényi László, Franciaország maréchalja. Budapest, 1925. (a továbbiakban: *Forster*), 100. o.

160 *Rupelle*, 77. o.

161 *Forster*, 195. o.

162 *ASHA*, Fasc. MF—230/1.

163 Közli: *d'Ivry*, 326. o.

164 *Uo.* 26. o.

165 Közli: *Foster*, 100. o.

166 *Halmágyi István* Naplója. (Közli: *Szádeczky Lajos*) Magyar Történelmi Évkönyvek és Naplók a XVI—XVIII. századokból, 4. k., Budapest, 1906, 489. o., v. ö.: *Zachar 1979*, 109. o.

magyar.¹⁶⁷ A Bercsényi-huszároknál is hasonlóan alakult a helyzet, a 28 tisztből még 18 ugyan magyar volt, de a 749 legénységi állományából csupán 128.¹⁶⁸ Bercsényi László ezt a körülményt nehezen viselte el. A huszárság főfelügyelőjeként addig mesterkedett különböző áthelyezésekkel, míg 1754-re elérte, hogy újólag 28 tisztre és 923 legénységi állományúra szaporította a tulajdonában állt egységet, mégpedig úgy, hogy 24 tiszt és 259 altiszt és közhuszár újra magyar legyen köztük.¹⁶⁹ Tegyük hozzá: az ezredbeli négy nem magyar tiszt közül kettő francia és a rokona volt, kettő pedig régi lengyel bajtársa, a Lotharingia fejedelmeként élő volt lengyel király, I. Szaniszló köréből.¹⁷⁰ Egyébként Bercsényi nemcsak jó előljáróként igyekezett gondoskodni alárendeltjeiről, hanem a nehéz körülmények ellenére is mindent megtett annak érdekében, hogy a huszáregységek erkölcsi színvonala ne csökkenjen. Így például egyik tisztjárta esetében, aki elmaradt járandóságai helyett kártyával, kockával kívánta a kiadásaihoz szükséges pénzt biztosítani, a következőképpen járt el, ahogyan jelentette a hadügyminiszternek: „Sarrelouis-ban fogságra vetettem Perényi (Mihály) bárót, ezredembeli gyalog szolgáló kapitányt. Helytelen magatartása által előidézett adósságai és kicsapongásai követelték ezt. Nem fogja rossznak találni, hogy ott marad, amíg adósságait ki nem fizeti.”¹⁷¹ Ha a neves magyar arisztokrata család sarjával ilyen szigorúan bánt, elképzelhető, milyen fegyelmet tartott egységénél! Ennek érdekében az ideje java részét Lunéville-ben, I. Szaniszló udvarában töltö Bercsényi a nevét viselő huszárezredet viszonylag közeli laktáborokban helyeztette el, így 1749-ben a lothringiai Metzben, majd Sarrelouis-ban, 1750-ben a picardiai Vervins-ben, 1751-ben újra Sarrelouis-ban, 1752-től egészen 1754-ig a szintén lotharingiai Saint-Mihiel-ben, 1755-ben Richemont-ban, végül 1756-ban, már a háborús előkészületek jegyében, a Liege-beli Vancouleurs-ben.¹⁷²

A továbbra is fennálló porosz—osztrák hatalmi konfliktusok és az akkorra kiéleződött angol—francia gyarmati ellentétek ugyanis 1755 szeptemberében az osztrák Habsburg- és a francia Bourbon-ház koalícióját, 1756 januárjában pedig angol—hannoveri—porosz szövetséget eredményeztek. A francia—osztrák szövetségi együttműködés jegyében 1756-ban arra vonatkozóan is megállapodás született, hogy a franciaországi huszárezredek hadilétszámra való feltöltésének elősegítésére a bécsi hatóságok engedélyezik a közvetlen magyarországi toborzást. Ez azonban, miként korábban, teljes érdektelenségbe fulladt és tökéletes kudarccal végződött.¹⁷³ Ugyanakkor viszont a konstantinápolyi francia követ azt jelentette, hogy továbbra is szöknek el magyar földről olyanok, akik néla jelentkeznek, mert a francia király magyar huszársjai kívánnának lenni.¹⁷⁴ E tényre alapozva Bercsényi László altábornagy ismét csak az Oszmán Birodalomba küldte Tóth András brigadéroszt, hogy toborzótisztjeivel minél több magyart fogadjon fel. Ehhez azonban őket Bercsényi szavaival „Tóth úr kénytelen volt Havasalföldre és Moldvába, Erdély és Magyarország határára küldeni az

167 ASHA, Fasc. Y8c-1, Y8c-2, Y8c-5, Y8c-9, Y8c-10, Y8c-20, Y8c-21.

168 ASHA, Fasc. Xc-81, Y8c-2.

169 Uo.

170 *d'Ivry*, 29. o.

171 Közli: *Foster*, 141. o., v. ö.: *d'Ivry*, 26. o.

172 ASHA, Fasc. A¹-3394.

173 ASHA, Fasc. 3407, fol. 350. skk. o.

174 Uo. fol. 30.

újoncok keresése céljából”. Ez pedig azonnal felvetette az akut pénzkérdést, hiszen „költségük erősen meghaladja azt a 130 livre-t, amelyet csak azokra a magyarokra számítottam, akik Rodostóban, vagy a környékén lennének találhatók és nem pedig olyan messze keresettek”, — folytatta jelentését Bercsényi. Az eredmény egyértelműen kevesebb magyar francia földre juttatása volt. Ilyen körülmények között Bercsényi maga indítványozta, hogy a francia hadseregbeli négy német huszárezredet olvasszák bele a hadilétszámra feltöltendő megmaradó három magyar huszárezredbe.¹⁷⁵ Indítványának 1756. október 30-i döntésével a hadügyminiszter eleget tett.¹⁷⁶ A hét ezrednek hárommá való összeolvasztásával azután már nem maradt összetétele szerint egyetlen magyarnak tekintett egység sem, a Bercsényi-huszárezred sem maradhatott az. A vezényleti nyelv ugyan mind a három egységben a magyar maradt, azonban a németek mellett most már franciák is beléphettek ezekbe a huszárezredbe.¹⁷⁷

A huszárezredek a francia hadsereg kötelékében 1757 tavaszán kapcsolódtak be az előző esztendőben kirobbant porosz—osztrák összecsapással kezdődő harmadik sziléziai, vagy más néven hétéves háború küzdelmeibe. Ezt megelőzően megtörtént az egységek hadilétszámra való feltöltése. A Bercsényi-huszárezred 28 tisztjéhez és 656 legénységi állományú tagjához a toborzáskor immár elsődlegesen nem magyarok csatlakoztak.¹⁷⁸ A hadműveletekre való készülődéskor ezt az egységet ugyanúgy, mint a szintén hadrakelő idős hadvezért, Bercsényi László altábornagyot, a németországi segélyhadsereg kötelékébe osztották be.¹⁷⁹ A Rajna melléki gyülekezési térségből a Bercsényi vezényelte lovashadtest, ebben a nevet viselő huszárezred, Vesztfáliába indult, hogy ott „gyűjtsön babérokat”.¹⁸⁰ A szemben álló porosz, angol és hannoveri kötelékekkel szemben április folyamán a Berg Hercegség-beli Neuss, majd a Cleve Hercegségben fekvő Wesel térségében, e hó 24-én Hessen-Darmstadt Tartománygrófságban Münsternél, végül pedig, néhány nap múlva beérkezve Vesztfáliába, az e hercegségbeli Lippstadtnál ért el figyelemreméltó sikereket a hadvezér és egysége.¹⁸¹ Ezt követően, Hessen Tartománygrófságba vezényelve, ottani portyázásokkal segítették a főerők előrevonását. Ennek során a Bercsényi-huszárok észak felé egészen a Hannoveri Választófejedelemség határára fekvő Celle-ig és a Magdeburg Hercegség-beli Quedlinburgig jutottak el, míg két svadronjuk, Kasselnél visszamaradva, e térség biztosításában kapott szerepet.¹⁸² Ezáltal ők kimaradtak az 1757-es döntő összecsapásból, a július 26-án Hastenbeck mellett megvívott csatából, amely viszont összeforrt az ezredtulajdonos nevével, aki ideiglenesen éppen abban az időben, éppen megbízott parancsnokként, az egész németországi segélyhadsereg élén állt.¹⁸³ Augusztus első napjaiban Bercsényi visszatért hadteste élére és huszáraival újlag Hessenben portyázott. Több kisebb harccselekmény közül kiemelkedik az a haditettük, amikor szeptember 4-én váratlan rohammal elfoglalták Hessen-Kassel

175 Uo. fol. 22.

176 L.: *Zachar* 1980, 528. o.

177 *Fieffé*, I. k. 279. o.

178 *ASHA*, Fasc. Xc-81, Y8c-4.

179 *Luynes*, XVI. k. 199. o., v. ő.: *Zachar* 1979, 111. o.

180 *Aubert*, LVII. o.

181 *Der Siebenjährige Krieg 1756—1763*. (Kiad.: *Der grosse Generalstab, Abteilung für Kriegsgeschichte*) Berlin, 1901. skk. (a továbbiakban: *Sj. Kr.*), V. k. 75. skk. o.

182 *d'Ivry*, 30. o.

183 *Mémoire du comte de Maillebois au sujet de la bataille de Hastenbeck*. Amsterdam, 1758.

Tartománygrófságban a Holzminden melletti Bevernt.¹⁸⁴ Hadmozdulatai során Bercsényi felismerte az ellenséges szándékot, ezért kezdeményezte a felső hadvezetésnél, hogy hadtestével egyesülhessen az ugyancsak kikülönített szászországi francia hadtesttel. Ezt nem engedélyezték,¹⁸⁵ így a francia vereséggel járó rossbachi csatában sem ő, sem huszárai nem vettek részt. A két hadtest egyesítésére csak a vereséget követően, a téli szállásra vonulás elrendelésekor adott utasítást az uralkodó. Míg az idős Bercsényi a téli hónapokra hazatérhetett, huszáregységét Worms térségében továbbra is hadműveleti területen állomásoztatták.¹⁸⁶

Ott értesültek a Bercsényi-huszárok, miként az egész hadsereg, az 1758 tavasz előléptetésekről, amelyek élén az a közlés állt, hogy „Őfelsége, a Legkezesztényibb Király folyó évi március 15-én Franciaország marsalljává nevezte ki gróf Bercsényi altábornagyot”.¹⁸⁷ Miután a legmagasabb katonai méltóságba emeléssel az egykori ifjú kuruc tiszt francia szolgálatban mindent elért, amit egyáltalán elérhetett, hazájával kapcsolatos reményei pedig végleg csupán reménynek bizonyultak, 1758. május 15-én keltezett beadványa alapján, „kiújult köszvényére és magas korára tekintettel”, távol maradt a további háborús küzdelmekről.¹⁸⁸ A huszárság főfelügyelője beosztást továbbra is ellátta Bercsényi, de ez a csapatnem már nem az előző háborúban megismert volt. A meglevő három egységben csupán 1800 huszár szolgált, magyar alig volt már köztük, a harcérték pedig egyre romlott. Sőt az udvari intrikák eredményeként bekövetkezett a Pollereczky-huszárezred feloszlata, és állományának a Bercsényi- és a Turpin- (volt Esterházy-) huszárezredbe való beolvasztása.¹⁸⁹ E háborúban már oly módon tudták csak növelni a huszárok számát a francia hadseregben, hogy a szemben álló hadaktól elszökött németekből, elzászi és lotharingiai németekkel kiegészítve hozták létre a Nassau-ezredet.¹⁹⁰

Az 1758-as hadjárat esztendőben a Bercsényi-huszárok szinte egész esztendőben csak portyázó feladatot kaptak német területeken.¹⁹¹ Változás csak őszszel következett be, amikor harmincöt gyalogzászlóalj és harminc lovasszadron — közte a Bercsényi-huszárok hat szadronja — összehívásával önálló csoportosítást hozott létre a francia hadvezetés, hogy ezzel akadályozza meg az észlelt jelentős ellenséges utánpótlási szállítást. Elzászban Lützelberg [franciásan: Lucelle] térségében október 10-én ütöttek rajta a francia kötelékek az ellenséges szállító hadoszlopon. A balszárnyon bevetve jelentős szerepük volt a Bercsényi-huszároknak a siker kivívásában, elsőnek a tizenhárom kísérő löveget ragadták el, majd sok ellenséges málhásszekeret vettek birtokba, miközben jelentős számú foglyot is ejtettek.¹⁹² A zsákmánnyal Kasselhez vonultak, majd az alsó-rajnai hadsereg biztosításában kaptak feladatot.¹⁹³ Az egész évi vesztfáliai ténykedést követően végül Hessenben, Hanau térségében tértek

184 ASHA, Fasc. A¹-3435, fol. 17. skk.; *Gazette de France*, 1757. szept. 17.; *Aubert*, LVII. o.

185 *Luyes*, XVI. k. 198. o., v. ö.: *Forstier*, 103. o. és *Zachar* 1979, 113. o.

186 ASHA, Fasc. A¹-3439, fol. 222. skk., v. ö.: *Pajol*, IV. k. 103. o.

187 *Gazette de France*, 1758. márc. 18., v. ö.: *Zachar* 1979, 113. o.

188 *Aubert*, LXIV. o.

189 ASHA, Fasc. Y8c-1, Y8c-4, Y8c-9, Y8c-11, Y8c-20, Y8c-21, Brigadier Pollereczky, A¹-3443, 40a, v. ö.: *Zachar* 1980a, 299. o., *Zachar* 1984, 258. skk. o.

190 ASHA, Fasc. Xc-80, Yb-597, Y8c-19, v. ö.: *Zachar* 1980, 529. o.

191 *d'Ivry*, 31. o.

192 *Musée de la Guerre, Paris: Manuscrits, Journal des opérations de l'armée de Soubise par un officier de l'Armée.*

193 *d'Ivry*, 31. o.

téli szállásra.¹⁹⁴ A hétéves háború küzdelmeiben már az ezredalapító idősebb fia, Bercsényi Miklós Ferenc ezredes¹⁹⁵ vezényelte az egységet, akinek a részére az ezredtulajdonosi jogkört is sikerült biztosítani. Ez az ifjú Bercsényi is olyan kimagasló helytállást tanúsított, hogy már az első hadjárati év alapján, 1728. február 10-én elnyerte a Szent Lajos-rend lovagkeresztje kitüntetését.¹⁹⁶ Vezényelével a továbbiakban is derekasan küzdöttek a Bercsényi-huszárok a hétéves háború küzdelmeiben. Így kivették a részüket az 1759-es vesztfáliai kisháborús műveletekből, sőt az augusztus 1-jei minden csatában is bevetették őket. Ez alkalommal súlyos veszteségeket szenvedtek. A Marburghoz való visszavonulást követően ezért rendkívül korán, már szeptember elsejével téli szállásra küldték őket a Majna menti Frankfurt térségében.¹⁹⁷ Az 1760-as esztendő Fulda térségében vívott harcokkal telt el a Bercsényi-huszárok számára. A kisebb jelentőségű eseményekből csupán a júniusi Schluchtern melletti összecsapás érdemel említést. A portyázások ezúttal egészen az év végéig tartottak, csupán 1761 januárjában vonultak téli szállásra, ezúttal a békeidőbelihez hasonlóan Saarrelouis mellett, hogy az év közben elszünetelt erős veszteségeket pótolni tudják. Az egységet vezénylő tulajdonosvezetősnek ott kellett betagolnia a felső hadvezetés elhatározásából hozzá csatolt gyalog vadászokat, egy hatvan fős gránátos- és négy, egyenként száz fősnek előírt flintásszázadot.¹⁹⁸

Az 1761-es hadrakeléskor a Bercsényi-huszárezredet a hadvezetés az elzászi Mühlhausen [franciásan: Mulhouse] térségébe telepítette. Az ifjú Bercsényi onnan vezette portyára harcosait, amelyek során egészen a Majna menti Mosbachig terjedően ténykedtek. A Weseren való átkelés során, Scharfaltendorf és Grund között egy hesseni, erős túlerőben levő csoportosítás ütött rajta a huszárokon, akik közül sokat levágtak, másokat, így a magyar Bosnyák Ferenc kapitányt, sebesülten fogságba ejtették. Az alsó-rajnai Gosfeldnél tartott pihenő után tudott csak visszatérni a megtépzott egység Elzászba.¹⁹⁹ Ott támadta meg a himlőjárvány a harcosokat. A megbetegedettek közt volt és 1762. február 9-én elhalálozott az ezredtulajdonos, Bercsényi Miklós Ferenc ezredes is.²⁰⁰

Bercsényi László, az ezredalapító marsall, azonnal kérvényezte, hogy a francia uralkodó az ezredtulajdonosi jogot ifjabb és immár egyetlen fiára, Bercsényi Ferenc Antalra, az egységben kapitányként szolgáló és már jelentős harci tapasztalatokat is szerzett ifjúra ruházza át.²⁰¹ XV. Lajos meglepő gyorsan, már 1762. március 2-i nyílt parancsával teljesítette a kérést.²⁰² Mindenesetre amikor a tizennyolc esztendő ifjút ezredtulajdonossá nevezte ki, egyúttal elrendelte, hogy a főfelügyelő állandó vezénylőezredest állítson mellé, mivel bár „nagyon bátor, nagy reményekre jogosít, de még túl fiatal ahhoz, hogy maga vezényelje ezredét”.²⁰³ Kezdetben az addigi alezredes, Bercsényi László nevelt

194 *Uo.*, 32. o.

195 Életrajzát l.: *Zachar* 1984, 397. skk. o.

196 *ASHA*, Fasc. MF—230/1, Y8c-2.

197 *Correspondence particulière du comte de Saint-Germain avec Mr. Paris du Verney*. London, 1789. I. k. 172. skk. o.

198 *d'Ivry*, 33. o.

199 *Uo.*, 34. skk. o. Bosnyák Ferenc életrajzát l.: *Zachar* 1984, 452. o.

200 *ASHA*, Fasc. MF—230/1, *Gazette de France*, 1762. febr. 22.

201 *ASHA*, Fasc. MF—230/1, Bercsényi Ferenc Antal életrajzát l.: *Zachar* 1984, 402. skk. o.

202 *Archives Départementales de Meurthe-et-Moselle, Nancy*: Fasc. GG-2, No. 55; *ASHA*, Fasc. MC—2998/1, fol. 1.

203 *ASHA*, Fasc. MC—2998/1.

fia, Esterházy Bálint László,²⁰⁴ majd miután ő is ezredtulajdonosi kinevezést kapott és önálló huszáregységet állíthatott fel,²⁰⁵ az ugyancsak neves franciaországi magyar katonacsatládból származó Pollereczky Ferenc András alezredes²⁰⁶ volt vezénylőként a harmadik ezredtulajdonos Bercsényi támasza.

A legifjabb ezredtulajdonosoknak már nem sok lehetősége volt a magyar virtus bizonyítására. A hadviselő felek erősen belefáradtak a mindkét részről döntő siker nélkül vívott háborúba és mindinkább csak kisháborús műveletekre került sor, azokra is egyre ritkábban. Az 1762-es évből csupán a Hessen-beli Homburg melletti találkozóharc érdemel kiemelés, amelyből a Bercsényi-huszárok is derekasan kivették a részüket.²⁰⁷

1763 már újra béke éve volt, noha a tavaszi mustra még hadilétszámot tükrözött. 43 tiszte és 900 legénységi állományút írtak össze az ezredtörzsben és a hat svadronban.²⁰⁸ Magyar már nagyon kevés volt köztük. A tiszteknél még ugyan tizennégy vallotta magát büszkén magyarnak, az altisztek és közhuszárok közt azonban már csak összesen huszonkettő. Így az egykori magyar jelleg úgy-ahogy csupán a vezényletben tükröződhetett még valamelyest. Az égszínkéék huszáröltözet — a Bercsényi-kék — immár megtévesztő volt, már francia volt ez a huszárezred a még mindig tovább élő magyar nyelvű vezénylet ellenére. A béke beköszöntésével egyébként erőteljes létszámcsökkentést rendelt el a hadvezetés, a hat svadronból csak három élt tovább, ezekben pedig összesen immár megint csak alig háromszázötven legénységi állományú szolgált, ezek közül is százhusz gyalog.²⁰⁹ A következő esztendőben a Bercsényi-huszárokat a még háborús körülmények által meghatározott Francia-Pfalz-beli Landau helyőrségéből visszavonták az ország belsejébe, és Donchery és Mouzon térségébe a Meuse mellé telepítették őket. Az áttelepítés együtt járt a véglegesnek tekintett békeszervezés elrendelésével, ezek szerint az egység négy svadronból, svadrononként két századból, századonként huszonöt fő legénységből állt. A szerény előírt létszám lehetővé tette, hogy a létszámfölöttivé váltak elvonásával létrehozzák negyedik élő huszárezrednek a második Esterházy-egységet.²¹⁰

A csekély létszámú Bercsényi-huszárezred a következőkben a szokásos béke éveket élte. Már 1764-ben azt állapította meg az előjárói szemle, hogy „katonákban nagyon jó, [...] elég jól felszerelt, és a lovak többsége háborút viselt”.²¹¹ A Bercsényi-huszárok a továbbiakban is vonzották magukhoz a katonáskodni kívánókat. Ezért már 1765-ben uralkodói engedéllyel a századok létszámát negyven főre növelhette az ezredtulajdonos. Az újoncozás a Seine-et-Marne megyei Vaucouleurs-ban, és a Poitou-beli Limoges-ban folyt, a kiképzés viszont megint Mouzon térségében. 1767-ben azután az egységeket a Vogézek-beli Epinal-ba és Mirecourt-ba helyezték át. Végül a következő esztendőben újra összevonva és a hadikészülődés jegyében megint Landau lett az egység helyőrsége. Bár Franciaország nem kényszerült újabb háborúra, a huszárok fontos harc-

204 Bővebben: *Zachar 1984*, 432. skk. o.

205 L. erről: *Zachar 1983*, 221. skk. o.

206 Életrajzát l.: *Zachar 1984*, 370. skk. o.

207 *d'Ivry*, 35. o.

208 *ASHA*, Fasc. Xc-81, Y8c-4.

209 *d'Ivry*, 37. o.

210 *Zachar 1983*, 221. skk. o.

211 Közli: *d'Ivry*, 38. o.

feladatot láttak el, a határ mentén portyázásaikkal megakadályozták, hogy de-zertálhassanak az erre csábított francia hadseregebeliek.²¹² 1770-ben az egység helyőrségévé a lotharingiai Saint-Avold városát jelölte ki a hadvezetés. A következő évi főfelügyelői szemle eredményeként részletes kép maradt az utókorra az egység állapotáról. Hosszasan időz ez a jelentés a lovagnál, miután már bevezetőben megállapítja: „A lovak általában középszerűek.” Ennél számunkra fontosabbnak tűnik a személyi állománnyal kapcsolatos néhány megállapítás, így: „Az ezred jól gondozott és nagyon katonás.” Majd tovább: „A tisztek mind nagyon jól képezettek.[...] Az altiszti kar kiváló.”²¹³ A pozitív értékelés mögött egyértelműen az ezredtulajdonos sikeres ténykedését kell látnunk. Az 1772-es újabb főfelügyelői szemle rögzíti is a tény: „Az ezredtulajdonos Bercsényi gróf úrnak a szolgálat iránti buzgóságát ismeri az udvar.”²¹⁴

Bercsényi Ferenc Antal ezredes buzgóságát valóban jól ismerték a versailles-i udvarban is. Előjárói előterjesztésére így 1769-ben elnyerte a Szent János- és a Szent Lázár-rend lovagkeresztjét, 1771-ben pedig a Szent Lajos-rend lovagkeresztjét.²¹⁵ A buzgóság egyik megnyilatkozása volt az ezred létszámának állandó növelése. Az 1772-es szemle során már 56 tiszt és 1042 legénységi állományú szolgált az egységben, köztük azonban már csak három tiszt és tizenhárom legénységi állományú vallotta magát magyarnak.²¹⁶ A zöm természetesen már francia volt. Velük azonban, sem a testi felépítés, sem a kiképzettség, sem a kisháborús feladatok végrehajtása tekintetében nem volt teljesen elégedett a felső vezetés.²¹⁷ Ez különösen 1774-ben mutatkozott meg, amikor, újólág Landau helyőrségbe telepítve, határportyázó feladatokat kapott az egység. Így már a következő esztendőben megint át is helyezték, ismét vissza Lotharingiába, Saint-Mihiel-be, majd 1776-ban Stenay-be. A harcérték növelése érdekében megint létszámcsökkenés elrendelését látta célravezetőnek a francia hadvezetés, mégpedig mint a négy magyar alapítású egységnél, míg a Nassau-huszárezredet egyszerűen feloszlatta. A vidéki magányába visszavonult agg Bercsényi marsall, miként ezredtulajdonos fia is, a lehetőséget megragadva, megint növelte a magyarok számát a Bercsényi-ezredben. Így az évben immár nyolc tiszt vallotta magát magyarnak.²¹⁸ A két Bercsényinek még egy tény okozhatott őszinte örömet. Az 1774-ben trónra lépett új uralkodó, XVI. Lajos ugyancsak 1776-ban, a hadsereg átszervezésével párhuzamosan, önálló hadrendi számokat adatott minden csapatnem egységeinek, a fennállás sorrendiségét követve. Ennek megfelelően az 1. huszárezred a Bercsényi László alapította, legrégebb, még fennálló egység lett.²¹⁹

A huszár csapatnem újabb fejlesztését, amely az észak-amerikai függetlenségi háborúra tekintettel 1778-ban következett be, az ezredalapító már nem érte meg. Az év január 9-én elhunyt Luzany-beli magányában.²²⁰ A marsall ezredtulajdonos fia azonban a gyász ellenére örömmel fogadta, hogy egységében 84 tiszt és 1116 legénységi állományú szolgált. Az előírt létszámra való feltöl-

212 Uo.

213 Közli: *d'Ivry*, 38. o.

214 Közli: *d'Ivry*, 41. o.

215 *ASHA*, Fasc. MC-2998/1, fol. 1.

216 *ASHA*, Fasc. Xc-81, Y8c-4, Yb-598.

217 *d'Ivry*, 41. o.

218 *ASHA*, Fasc. Xc-81.

219 *ASHA*, Fasc. MF-230/1, v. ö.: *Staub*: Histoire de tous les régiments de hussards. Paris, 1867, 11. o.

220 *ASHA*, Fasc. MF-230/1, fol. 1., v. ö.: *Zachar* 1987, 255. skk. o.

tés Saint-Mihiel-ben folyt, 1777 óta újólág ott állomásozott a Bercsényi-huszárezred. Ott érte az ezredtulajdonost és bajtársait az örömhír, hogy a függetlenségért küzdő tizenhárom gyarmat megsegítésére küldendő francia expedíciós hadtestbe beosztották a Bercsényi-huszárok egyik svadronját is.²²¹ Hiába siettek azonban a huszárok a tengerpartra, hogy a breton félszigeti Brest térségében csatlakozzanak az áthajózásra gyülekező erőkhöz, nagy csalódásukra viszsza kellett maradniuk. Nem vigasztalta őket, hogy a Saon melletti Gray-ból új és nagyszerű lovakat, valamint első osztályú fegyverzetet és felszerelést kaptak. Megkeseredetten vonultak Poitou tartományba, ahol az ezredtörzsnek és három svadronnak Fontenay-le-Comte új állandó laktanyájában, míg a másik három svadronnak Lucon, Sainte-Hermine és Mareuil térségében jelölték ki állomáshelyét. Az 1779-es szemle során kénytelenek voltak megállapítani az előjárók, hogy a hadisikerre való vágyódás fokozta a dezertálást ennél az ezrendnél is. Már huszonnégy huszár eleve visszamaradt az áthajózásra kijelölt alakulatoknál, majd továbbiak szöktek vissza, hogy az önkéntesek közt áthajózhassanak. Végülis száztíz Bercsényi-huszárnak nyílt módja, hogy az Újvilágban is csillogtassa virtusát.²²²

A Bercsényi-huszárok létszáma más okból is csökkent ebben az időben. Az uralkodó egy ötödik huszárezred felállítását rendelte el, mégpedig a fennálló négyből történő elvonással és az ezekhez az öreg katonákhoz való szabad toborzással. Hat tisztnek és százhárom legénységi állományúnak kellett ennek következtében kiválnia egységéből. A többi Bercsényi-huszár 1780-ban elhagyni kényszerült viszonylag kedvező körletét, mivel az egységet áttelepítették Gray-be, majd a következő esztendőben a már jól ismert Saint-Mihiel-be.²²³ Az ottani szemle első ízben rögzíti az ezredtulajdonos alapvető gondját: „Sok huszár túl öreg ahhoz, hogy háborúba vonulhasson.”²²⁴ A zászlóhoz való hűség dicsérete ez a negatív értékelés. Mindenesetre lázas ténykedés indult meg a szükséges újoncok biztosítására. Az ezred tisztjei szinte vetélkedtek, ki fogad fel többet. Végül is százhatvanegy ifjú huszárral erősödött az egység, szinte valamennyien elzászi németek voltak.²²⁵ 1783-ban a Bercsényi-huszárok helyőrsége Commercy, az azonos nevű hercegség székhelye lett, ahol katonai kormányzósági központjára tekintettel az ezredtulajdonos is tartózkodott.²²⁶ Az ezévi szemle egy újabb momentummal gazdagítja ismereteinket: „Az ezred jó pénzügyi helyzetben van.”²²⁷ Más vonatkozású tanulságokkal szolgál az ugyancsak Commercy-ben 1785-ben tartott szemle jegyzőkönyve. A legénységi állományban megsemlélt kilencvenöt újoncra szólva ugyanis ez a megállapítás következik: „A tiszték a maguk részéről arra kényszerülnek, hogy a német nyelvet használják. Elrendeltem, hogy utasításukat fordítsák le erre a nyelvre.”²²⁸ Ezek szerint az egykori magyar jelleg a vezénylési nyelvet illetően a múltté lett, az összetétel megváltozása kikényszerítette a német vezénylést — a magyar ezredtulajdonos ellenére.

²²¹ L. erről bővebben: *Zachar József*: Ungarn an der Wiege der Streitkräfte der Vereinigten Staaten. Az 1992. augusztus 30—szeptember 5. között Torinóban rendezett XVIIIe Colloque Internationale d'Histoire Militaire részére készített előadás, kézirat.

²²² *Zachar 1980a*, 303. skk. o.; *d'Ivry*, 44. o.

²²³ *d'Ivry*, 45. o.

²²⁴ Közli: *d'Ivry*, 46. o.

²²⁵ *Uo.*

²²⁶ *ASHA*, Fasc. MC—2998/1.

²²⁷ Idézi: *d'Ivry*, 47. o.

²²⁸ Közli: *d'Ivry*, 48. o.

Újabb változások 1788-ban következtek az egység életében. Commercy helyet új helyőrséggé a hadvezetés az Ardennek lábánál a Meuse mellett fekvő, határ menti Charleville-t jelölte ki. Egyúttal újabb átszervezéssel négy svadronban, svadrononként két században, hétszáz fős békelétszámot és kilencszáz fős hadilétszámot írtak elő. A megmaradók szinte mind németek voltak, mégpedig háromszáz elzászi, száznegyvenöt német-lotharingiai, harmincöt birodalmi német területekről származó és így tovább. Magyarként már csak két közhuszár íratta össze magát. A tisztek közül még eddig szerepelt két utolsó magyar, Hericsy Ignác hadnagy és Mihályffy Ferenc kornétás éppen e szemlével vált meg kegydíjjal az aktív szolgálattól.²²⁹

A francia ancien régime e neves magyar alapítású egységéről ezután már nem sok feljegyezni való marad. 1789-ben a francia forradalom kirobbanása megrázta ezt az egységet is. Számos határon túlról érkezett német kivált az alakulatból. A későbbi események hatására mások is így tettek. Említést érdemel, hogy az ezredtulajdonos, Bercsényi Ferenc Antal tábornok, belső-franciaországi helyettes vezénylőként élte meg a rendszerváltozást. Tekintélyét jelzi, hogy Meaux-ban bevásárolták a rendek gyűlésébe, sőt a nemesi rend tagjaként a Nemzetgyűlésbe is. 1790-ben a hadvezetés bizalmának kinyilvánításaként az északi határ mentén gyülekeztetett 17. sorhadosztály parancsnokává nevezték ki és alárendeltségébe helyezték a tulajdonában állt huszárezredet is. Új beosztásából fakadó lehetőségeit felismerve, royalistaként mind az ezredtulajdonos, mind utasítására huszárezrede, jelentős szerepet játszott a király sikertelen szökési kísérletében. Ezt követően Bercsényi tábornok mind többet maradt távol beosztásától. Végül 1791. október 24-i keltezéssel az előírt módon írásban kérte a beosztásából való felmentését és a francia hadsereg kötelékéből való elbocsátását a felső hadvezetéstől. Búcsút vett az atyja által alapított és korábban bátyja, majd általa vezényelt, örökölt huszárezredtől is, és visszavonult családi körbe. Így talált kiutat a királynak tett eskü és a forradalmi szolgálat dilemmájából.²³⁰ A huszár csapatnem első hadrendi számát is viselő Bercsényi-huszárezred tulajdonjoga a születő francia polgári államra szállt át, amely megtartott a rangidősség alapján kiérdemelt 1. huszárezred megnevezést, bár a hadiiratokban még sokáig visszaköszönt a Bercsényi-megnevezés. Az egység vezényletét a hadvezetés az elzászi német Philipp Ritter von Georger ezredesre bízta és továbbra is határbiztosításra küldte az ezerkétszáz huszár élén.²³¹

1792-ben az európai hatalmaknak a francia forradalom ellen indított első koalíciós háborújával új történelmi korszak kezdődött az 1. huszárezred történetében is. A magyar alapítású és az ancien régime idején három Bercsényi tulajdonában állt egység dicső története folytatódott.²³² Az újabb háborúk újabb küzdelmeiben ugyanúgy, mint a következő korok békeidőszakaiban, tovább élt ennél az egységnél a magyar alapítók hagyománya. Sőt a hagyomány-

229 *ASHA*, Fasc. Xb-81, Y8c-4, Yc-598.

230 *ASHA*, Fasc. MC-2998/1; *Forster*, 107. o.; *Rupelle*, 131. o.; *Zachar 1984*, 404. skk. o.; *Zachar 1987*, 264. skk. o.

231 *d'Ivry*, 53. o.

232 L. erről részletesen: *Zachar József*: Bercsényi-Husaren für und gegen die Französische Revolution 1792–1797. In: *Actes*, No. 15, XVe Colloque Internationale d'Histoire Militaire, Paris, 1991, I. k. 123. skk. o.

örzés máig folytatódik: az egykori Bercsényi-huszárezred mai jogutódja az 1. légi szállítású deszant páncélos ezred büszkén viseli az ezredalapító Bercsényi László nevét és a múltra utaló huszár jelzőt is neve előtt.²³³

FÜGGELEK

A francia hadsereg legnevesebb, magyar alapítású és hosszú évtizedeken át meghatározóan magyar többségű huszárezredével kapcsolatban természetes igény annak a kérdésnek a felvetése, vajon hány magyar is szolgált ebben az egységben. Ez a kérdés sajnálatos módon a kutatás mai állása szerint csupán megközelítőleg és hiányos adatokkal válaszolható meg.

Ennek oka az, hogy a Francia Hadilevéltárban (*Archives du Service Historique de l'Armée, Vincennes*) az X^c sorozatú ezredtishti nyilvántartások, az Y^b sorozatú ezredtishti személyi iratok és az Y^{8c} sorozatú legénységi nyilvántartások csupán 1749-től vannak meg folyamatosan. A korábbi időre vonatkozóan segítséget nyújtanak a 3Y^c sorozatú toborzási iratok, a töredékesen és erősen hiányosan részben az A¹ sorozatú régi tábori iratok 2770. számú csomójában fellelhető dokumentumok, ezen kívül részben a Meaux Város Könyvtárának Kézirattárában (*Bibliothèque de la Ville Meaux: Manuscrits*) Bercsényi László marsall hagyatékeként az M-109. és M-100. számú csomóban elfekvő ezrediratok, továbbá ugyancsak a Francia Hadilevéltárban az ezredalapító Bercsényi László MF-230/1. számú és a későbbi ezredtulajdonos, Bercsényi Ferenc Antal tábornok MC-2998/1. számú személyügyi iratcsomójába került, az ezred-del kapcsolatos iratok, hasonlatosképpen az esetleges más francia hadseregbeli magyar tábornokok (Ráttky György, Esterházy Bálint László, Dessöffy Károly, Tóth Ferenc és Pollereczky Ferenc András), illetve brigadérosok (Dessöffy Bálint, Tóth András és Pollereczky András) személyügyi vonatkozású iratai az MC sorozatú 1637/., 2826 I., 2900/1. és 2908/1. számú csomóban, és a *Brigadiers* elnevezésű sorozatban a *d'Ersoffy, Tott és Polesesky* megnevezésű csomóban, végül az A¹ sorozatú régi tábori iratok csomói közül azok, amelyek az egység ténykedésével kapcsolatos iratokat őriznek. Eddig hatvannégy ilyen csomót sikerült feltárnunk, ezek a következők: 2702., 2727., 2735., 2736., 2757., 2761., 2912., 2943., 2946., 2952., 2954., 2959., 2969., 2988., 2989., 2990., 2991., 2992., 2993., 3000., 3026., 3027., 3028., 3029., 3036., 3069., 3095., 3096., 3100., 3101., 3109., 3124., 3136., 3137., 3138., 3147., 3138., 3149., 3166., 3198., 3199., 3200., 3206., 3262., 3311., 3329., 3394., 3403., 3407., 3433., 3435., 3436., 3438., 3443., 3732., 3733., 3735., 40s., C^{oo}., LXVI., LXVII., LXVIII., LXIX., LXX. Végül átnéztük és hasznosnak találtuk az áthelyezésekre tekintettel a más huszárezredéből a Bercsényi-huszárokhoz kerültekre vonatkozóan szóba jöhető valamennyi levéltári egységet: az X^c sorozat 80., 81., 82., 83., az Y^b sorozat 594., 595., 596., 597., 598., 599., 600., 601., 602., 603., 604., az Y^{8c} sorozat 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 16., 17., 18., 19., 20., 21., 22., 23. számú csomóját.

Mindezek alapján arra a felismerésre jutottunk hogy az ancien régime hetven esztendeje alatt bizonyíthatóan legalább 2745 huszár szolgált rövidebb-hosszabb ideig a Bercsényi-huszárezredben. Közülük, saját közlésük szerint, legalább 634 magyar volt. E magyarok közül a jól ismert ezredalapító tulajdonoson és két fián kívül eddig 404 nevére és — nem egyszer hiányos — adataira bukkantunk. Ezeket itt és most egyrészt az emléküek előtti tisztelgésnént, másrészt a további kutatások ösztönzésére és újabb eredmények reményében közöljük. Megadjuk a nevet, a viselt rendfokozatot, a születési helyet és időt, a feltárt szolgálati időt. Eközben a következő rövidítéseket alkalmazzuk: *hu* = huszár, *ti* = tizedes, *strm* = strázsamester, *k* = kornétás, *hdgy* = hadnagy, *kap* = kapitány, *örgy* = őrnagy, *alez* = alezredes, *ezds* = ezredes, *o* = ország, *vm* = vármegye, *áh* = áthelyezéssel, *nyá* = kegydíjjal nyugállományba helyezve.

²³³ V. ö.: *Bođin, Jérôme—Cart-Tanneur, Philippe*: Hussards Parachutistes. Tarbes, 1988. Ismeretétét 1.: *Zachar József*, HK, 1989/1, 118. skk. o.

Név	Rendfokozat	Születési hely, idő	Szolgálati idő
Ambrus József	hu.	Nagyvárad, Bihar vm., 1723	1749—56
Antal János	hu.	Borsod, Borsod vm., 1723	1749—56
Apponyi Gábor	hu-hdgy.	Appony, Nyitra vm., 1722	1741—56
Arady Ferenc	hu-strm.	Nagykároly, Szatmár vm., 1721	1754—67
Arady János ezredfi	hu.	?	1765—72
Arany János	kap.	?	1749—56
Albogáti Antal	hu-kap.	?	1720—43, áh.
Bajai Mátyás	hu.	Illye, Bihar vm., 1724	1747—56
Bakos Mihály	hu.	Szekerés, Szatmár vm., 1725	1752—56
Balogh Gábor ¹	hu-kap.	Nagyréde, Heves vm., 1712	1740—49, áh.
Balogh János	hu.	Szekszárd, Tolna vm., 1717	1755—62
Balogh János	hu.	Pozsony, Pozsony vm., 1738	1767—72
Balogh Zsigmond	hu.	?	1723 1751—56
Barbik György	hu.	Kraszna, Szilágy vm., 1719	1749—56
Benyó Pál ²	hdgy-alez.	Cambermay, Franciaó., 1697	1722—72
Benyovszky János	hu.	Debrecen, Hajdú vm., 1731	1754—56
Bercsényi Ferenc Antal ³	k-ezds.	Lunéville, Lotharingia, 1744	1754—91
Bercsényi Miklós Ferenc ⁴	k-ezds.	Luzanczy, Franciaország 1736	1742—62
Berkes István	hu-hdgy.	Jászapáti, Jász vm., 1717	1747—68, nyá.
Berkes Pál	hdgy.	?	1762—72
Bernyák ?	kap.	?	1772—74
Beszterczey Pál ⁵	hdgy-kap.	Besztercebánya, Zólyom vm., 1711	áh. 1749—76, nyá.
Béla ?	kap.	?	1725 1746—56
Bittó Gábor	hu.	?	1751—56
Bodnár György	hu.	Árva, Árva vm., 1709	1744—56
Boga István	hu.	Zilah, Szilágy vm., 1721	1749—56
Bohny János	hu.	Nagyszalonta, Bihar vm., 1721	1746—56
Bolgár István	hu.	Töröko. 1714	1744—56
Bosnyák Ferenc ⁶	hu-kap.	Érsekújvár, Nyitra vm., 1709	1743—83, nyá.
Bosnyák Ferenc	hu-hdgy.	?	1721 1743—56
Brecsy Mátyás	hu.	Finta, Sáros vm., 1721	1746—56
Budai György	hu.	Nagyszalonta, Bihar vm., 1727	1749—56
Bujdosó György	hu.	?	1726 1753—56
Bujdosó Mihály	hu.	Kecskemét, Pest vm., 1714	1746—56
Bujdosó Mihály	hu.	Kapuvár, Sopron vm., 1720	1748—56
Bujdosó Péter	hu.	Nagykátá, Pest vm., 1717	1747—56
Busa János	hu.	Marosvásárhely, Maros vm., 1715	1753—56
Csákovics István	ti.	Dolha, Máramaros vm., 1715	1747—56
Csáky ?	hdgy.	?	1722—34
Csáky Sándor	hu.	Nyitra, Nyitra vm., 1725	1748—56
Csengey Kováts Márton ⁷	k-örgy.	Berkes, Torda vm., 1715	1735—56

A függelékben szereplő tisztek közül harmincnégynek az életútját sikerült az eddigi kutatások során többé-kevésbé egészében feltárni és ez már korábban publikálásra került. Az itt következő hivatkozások erre vonatkoznak.

1 Zachar József: Idegen hadakban. Budapest, 1984. (a továbbiakban: Zachar 1984), 451. o.

2 Uo. 447. o.

3 Uo. 402. skk. o.

4 Uo. 397. skk. o.

5 Uo. 453. o.

6 Uo. 452. o.

7 Uo. 449. o.

Név	Rendfokozat	Születési hely, idő	Szolgálati idő
Csepreghy István	hdgy.	?	1720—35
Csepreghy János	hu.	Taszár, Somogy vm., 1720	1755—62
Cserny János	hu.	? 1711	1750—56
Dali János	hu.	Kissármás, Kolozs vm., 1715	1746—56
Dalvi Mihály	hu.	Kolozs, Kolozs vm., 1710	1746—56
Danksa Ferenc	kap.	"	1758—62
Darvassy András	hu.	? 1736	1759—62
Dávid Mihály	hu.	Szatmár, Szatmár vm., 1722	1748—56
Dávid Zsigmond ⁸	k-örgy.	?	áh.
Deák(i) János	hu-alez.	Kőrös, Heves vm., 1707	1720—61, nyá.
Dedinszky Ádám	hu-hdgy.	Harta, Pest vm., 1720	1745—48
Dessőffy János Fülöp	hdgy-kap.	Mainville, Franciaország, 1756	1774—83
Dessőffy Károly ⁹	k-kap.	Baulny, Franciaország, 1720	1733—41, áh.
Dégy János ezredfi	hu.	?	1777—88
Déssey István	hu.	? 1718	1751—56
Désy István	hdgy.	? 1709	1747—62
Désy János	hdgy.	? 1718	1747—61
Diósy ?	hdgy.	?	1747—56
Dombi István	hu.	Csepreg, Sopron vm., 1714	1753—56
Domby Károly Jenő	hdgy.	? 1767	1785—88
Domonkos János	hu.	Kolozsvár, Kolozs vm., 1726	1756—62
Domonkos Samu	ti.	Kér, Bihar vm., 1702	1746—56
Draguski György	hu.	Valkó, Szilágy vm., 1716	1746—56
Dudás András	hu.	Sáros, Nagy-Küküllő vm., 1713	1749—56
Enyedy ?	hdgy.	?	1747—48
Eöley ?	hu.	?	1753—64
Erdélyi Izsák	hdgy.	?	1747—48
Erdélyi János	hu.	Heves, Heves vm., 1719	1749—56
Erdélyi László	hdgy.	?	1742—48
Erdélyi Mátyás	hu.	Somoskő, Nógrád vm., 1723	1748—56
Esterházy Bálint	kap.	Kassa, 1705	1720—33, áh.
József ¹⁰			áh.
Esterházy Bálint	hdgy-alez.	Vigan, Franciaország, 1740	1752—62, áh.
László ¹¹			
Faber József	hu-hdgy.	Nagyvárad, Bihar vm., 1728	1760—64, áh.
Falussy János	hu-hdgy.	? 1715	1743—56
Falussy János	hu-hdgy.	Léva, Bars vm., 1725	1748—56
Farkas Ferenc	hu-hdgy.	?	1746—48
Farkas ?	strm.	?	1747—48
Farkas Mihály	hu.	Sopron, Sopron vm., 1718	1749—56
Farkas Mihály	hu.	Vásárhely, Zemplén vm., 1727	1749—56
Fábián György	hu.	? 1719	1749—56
Fáy ?	strm.	?	1791
Fehérmegyei János	hu.	Fraknó, Sopron vm., 1714	1749—56
Fekete Mátyás	hu.	Huszt, Máramaros vm., 1716	1746—49
Feleky István	hu-hdgy.	? 1715	1741—64

8 Uo. 241. skk. o.

9 Uo. 389. skk. o.

10 Uo. 230. skk. o.

11 Uo. 432. skk. o.

Név	Rendfokozat	Születési hely, idő	Szolgálati idő
Ferencz ?	hdgy.	?	1750—56
Ferencz Márton	hu.	Kolozsvár, Kolozs vm., 1727	1754—56
Ferrary Ádám	hu.	Tornócz, Nyitra vm., 1723	1747—56
Fiát Ferenc	hu.	Eger, Heves vm., 1730	1756—62
Fodor Antal ¹²	k-kap.	Kolmar, Elsass, 1713	1734—49, áh.
Fodor ?	hdgy-kap.	?	1723—48
Fodor István	hu.	Kolozsvár, Kolozs vm., 1706	1746—56
Fodor János	hu.	Marosvásár, Alsó-Fehér vm., 1722	1745—48
Fodor János	hu.	Marosvásárhely, Maros vm., 1722	1754—56
Fogarassy Tódor ¹³	hu-kap.	Fogaras, Fogaras vm., 1699	1720—56, nyá.
Forgács György	hu.	Alsóór, Vas vm., 1733	1765—72
Frestyovszky ?	hdgy.	?	1749—56
Gaál Mihály	hu.	Szarkavár, Somogy vm., 1724	1747—56
Galambossy János	hu.	Sopron, Sopron vm., 1727	1756—62
Gazdag János	hu.	Komárom, Komárom vm., 1723	1744—72
Gábor József	hu.	Szilágy, Pest vm., 1721	1748—56
Gergely ?	hdgy.	?	1744—45
Gotz János	hu.	Gárdony, Fejér vm., 1720	1749—54
Görög András	ti.	Konstantinápoly, Törökország, 1698	1748—56
Gross János	hu.	Szatmár, Szatmár vm., 1719	1749—54
Gruzda Péter	hu.	Doboka, Doboka vm., 1720	1749—54
Gyetvai András	hu.	?	1724
György András	hu.	?	1722
György József	hu.	Gerlice, Gömör vm., 1719	1749—56
Hajdu Raduly	hu.	?	1752—56
Halász Mátyás	hu.	Sopron, Sopron vm., 1735	1756—62
Handlé János	hu.	Eperjes, Sáros vm., 1715	1721—40, áh.
Hazay György	hu.	Késmárk, Szepes vm., 1741	1755—62
Hazay György	hu.	Késmárk, Szepes vm., 1736	1756—62
Házi Péter	hu.	Szömörce, (?), Bihar vm., 1720	1748—54
Hegyi József	hu.	?	1713
Henye István	hdgy.	?	1776—82, nyá.
Hericsy Ignác	hu-hdgy.	?	1738—88, nyá.
Heves János	hu.	?	1726
Hódossy János	hu.	Eperjes, Sáros vm., 1714	1756—62
Holló Gábor	hu.	Hollómező, Belső-Szolnok vm., 1717	1731—40, áh.
Horváth ?	hu.	Szombathely, Vas vm., 1713	1746—56
Horváth Antal ezredfi	hu.	Philippeville (Philippsburg) Speyer, 1734	1747—56
Horváth Armand	hdgy.	Neuville, (Neuweiler), Elsass, 1756	1773—76
Horváth Ferenc ¹⁴	hu-örgy.	Szombathely, Vas vm., 1720	1746—81
Horváth Ferenc ezredfi	hu.	Givent, Franciaország, 1736	1748—56
Horváth Ferenc ezredfi	hu-hdgy.	?	1743
Horváth György	hu.	Somos, Sáros vm., 1719	1762—83
Horváth György	hu.	Szederkény, Baranya vm., 1719	1749—54
Horváth György	hu.	Zala, Somogy vm., 1733	1749—56
Horváth György	hu.	Zala, Somogy vm., 1733	1754—56
Horváth György	hu.	Debrecen, Hajdu vm., 1719	1755—62
Horváth György	hu.	Szolnok, Solnok vm., 1725	1756—62

¹² Uo. 447. o.

¹³ Uo. 450. o.

¹⁴ Uo. 453. o.

Név	Rend-fokozat	Születési hely, idő	Szolgálati idő
Horváth István ¹⁵	hu-kap.	Győr, Győr vm., 1689	1720—43, áh.
Horváth István	hu.	Mártonhegy, Nagy-Küküllő vm., 1730	1763—72
Horváth István ezredfi	hu.	? 1750	1763—72
Horváth Jakab	hu.	Szatmár, Szatmár vm., 1735	1765—72
Horváth János	hu.	Verebély, Bars vm, 1716	1746—54
Horváth János	ti.	Kecskemét, Pest vm., 1708	1748—56
Horváth János	hu.	Tolna, Tolna vm., 1742	1767—72
Horváth János ezredfi	hu.	?	1771—72
Horváth József	hu.	? 1731	1751—56
Horváth Károly ezredfi	hu.	? 1750	1764—72
Horváth Márton	hu.	Sárvár, Vas vm., 1728	1752—56
Horváth Mihály	hu.	Somosvár, Sáros vm., 1717	1747—56
Horváth Mihály	hu.	? 1721	1748—54
Horváth Mihály	hu.	Oberhausbergen, Vesztfália, 1759	1776—88
Horváth Pál	hu.	?	1750—56
Hupa János	hu.	? 1721	1755—56
Hunyady Ferenc	hu.	Viskó, Sáros vm., 1717	1747—54
Illés János	hu.	Pásztó, Heves vm., 1724	1749—56
Inczédy ?	k-hdgy.	?	1747—54
Inody ?	hdgy.	?	1725—33
Jakab János	hu.	Nyitra, Nyitra vm., 1727	1753—56
Jakab László	hu.	Somosvár, Sáros vm., 1720	1749—54
Jámbor János	hu.	Komárom, Komárom vm., 1726	1756—62
János ?	hdgy.	?	1760—62
Jeney Lajos Mihály ¹⁶	hdgy.	? 1723	1747—53, áh.
Jodossy ?	hu.	?	1750—56
Józsa András	hu.	? 1714	1752—56
Juhász Mihály	hu.	Győr, Győr vm., 1702	1748—54
Kacsarovszky ?	hu-k.	?	1733—35, áh.
Kabay György	hu.	Hatvan, Heves vm., 1718	1748—56
Kaliczka Márton	hu.	Nikla, Somogy vm., 1711	1747—54
Kalmár Ferenc	hu.	? 1731	1753—56
Karsay András	hu.	Karsa, Zemplén vm., 1736	1761—64
Katona Valkó	hu.	Szeged, Csongrád vm., 1696	1749—56
Kádár Péter	hdgy.	?	1741—61
Kálazy ?	hdgy.	?	1747—49
Kállay Ferenc	hdgy.	Vác, Pest vm., 1719	1747—54
Kálmán Pál	hu.	? 1727	1752—56
Kecskés ?	hu.	?	1750—54
Keller Bálint	hu.	Colmar, Elsass, 1731	1754—56
Kenessey Pál	hu.	Kolozsvár, Kolozs vm., 1729	1755—56
Kerekes ?	alez.	?	1762—64
Keresztes György	hu.	Nagyszombat, Pozsony vm., 1714	1744—54
Keresztes Mihály	hu.	? 1731	1753—56
Keresztesi Ferenc	hu.	Újvár, Torontál vm., 1728	1756—62
Kertész Boldizsár ¹⁷	hu-kap.	?	1720—56
Kis Ferenc	hu.	Margitta, Bihar vm., 1722	1746—56
Kis Ferenc	k.	?	1747—49
Kis György	hu.	? 1728	1752—56

15 Uo. 448. o.

16 Zachar József (kiad.): Jeney: A portyázó. Budapest, 1986. 17. skk. o.

17 Zachar 1984, 449. o.

Név	Rend-fokozat	Születési hely, idő	Szolgálati idő
Kis János	hu.	?	1721
Kis János	hu.	?	1719
Kis János	hu.	Jászberény, Jász vm., 1742	1763—65
Kis Sándor	hu.	?	1720—33
Kisfaludy Boldizsár ¹⁸	kap-örgy.	Lak, Sopron vm., ?	1720—27
Kispál János	hu.	?	1724
Kiss János	hu.	Kalocsa, Pest vm., 1717	1756—62
Kiss László	hu.	?	1724
Kiss Samu	hu.	?	1720—35
Kóbor János	hu.	?	1728
Koloritz Mihály	hu.	Répcesarud, Sopron vm., 1719	1746—56
Kolossi Márton	hu.	Kolozsvár, Kolozs vm., 1720	1749—56
Koma Ferenc	hu.	Munkács, Bereg vm., 1722	1749—54
Korber János	hu.	?	1726
Korom Pál	hu.	Heves, Heves vm., 1750	1770—72
Kosáry Péter	hu.	Berkes, Torda vm., 1702	1752—56
Kosokan Tódor	hu.	Kolozs Kolozs vm., 1728	1752—56
Kostyán Mihály	hu.	Szék, Doboka vm., 1718	1748—56
Kovách János	k.	?	1747—48
Kovács Ferenc	hu.	?	1753—56
Kovács János	k.	?	1747—48
Kovács János	hu.	Szentes, Csongrád vm., 1722	1756—62
Kovács József	hu.	Ór, Szabolcs vm., 1722	1748—54
Kováts György	hu.	Kaba, Bihar vm., 1723	1746—56
Kováts István	hu.	Munkács, Bereg vm., 1713	1749—56
Kováts János	hu.	Léva, Bars vm., 1719	1746—56
Kováts János ¹⁹	hu.	Ketzer (?), Magyarország, 1720	1746—52
Kováts János	hu.	?	1725
Kováts János	hu.	?	1752—56
Kováts János	hu.	Karas, Baranya vm., 1706	1755—63
Kováts Mihály	hu.	Abroncsos, Sáros vm., 1732	1752—56
Kováts Mihály	hu.	Buda, Pest vm., 1737	1769—72
Kováts Mihály ezredfi	hu.	?	1780—88
Kozák Mihály	hu.	?	1728
Kós Márton	hu.	?	1721
Körössy János	hu.	Balavásár, Kis-Küküllő vm., 1715	1749—56
Kövér Mihály	hu.	Heves, Heves vm., 1721	1748—56
Krasznai Tamás	hu.	?	1721
Krebs Pál	hu.	Nyitra, Nyitra vm., 1716	1746—56
Kurucz Mihály	hu.	Csík, Csík vm., 1726	1755—62
Kutla Mihály	hu.	Szatmár, Szatmár vm., 1718	1747—56
Lahant Mihály	hu-kap.	?	1738—88, nyá.
Lakatos János	hu-hdgy.	Szécsény, Nógrád vm., 1719	1747—64, áh.
Lakatos János	hu.	Fehérvár, Fejér vm., 1722	1749—56
Lakatos László	strm-hdgy.	?	1751—64, áh.
Lakatos Márton	hu.	Győr, Győr vm., 1706	1744—56
Lakits Ferenc	hu.	?	1698
Lanczkó Pál	hu.	Szider, Bereg vm., 1720	1752—56
Lantos György	hu.	Bereczke, Háromszék vm., 1712	1748—54
Lászlófi András	hu.	Diószeg, Bihar vm., 1719	1755—62

¹⁸ *Bánkúti Imre*: Egy kuruc nemesifjú útja a laki udvarháztól a francia emigrációig. *Arrabona, Győr, 1971/13.*, 257. skk. o.

¹⁹ *Póka-Pivny Aladár—Zachar József*: Az amerikai függetlenségi háború magyar hőse. *Kováts Mihály ezredes élete 1724—1779*. Budapest, 1982. 11. skk. o.

Név	Rend-fokozat	Születési hely, idő	Szolgálati idő
Lászlóffy Sándor	hu.	Keresztes, ? vm., 1723	1753—56
Lelkes Pál	hu.	Esztergom, Esztergom vm., 1733	1756—62
Lenházy János	hu.	? 1721	1753—56
Lermethy Ferdinánd	hdgy.	? 1721	1723—33
Lukács Ádám	hu.	Déva, Hunyad vm., 1717	1744—56
Lupány János	hu.	? 1718	1751—56
Madár György	hu.	Vatta, Borsod vm., 1716	1747—56
Magonitzky ?	hdgy.	? 1715	1747—48
Magyar János	hdgy.	? 1715	1760—62
Magyar Mihály	hu.	Nádorfa, Vas vm., 1729	1755—62
Marczi Márton	hu-hdgy.	? 1715	1741—60
Maronyi Ádám	hu-kap.	Szentmiklós, ? vm., 1718	1741—55
Martizy ?	hu-hdgy.	? 1715	1720—35
Matházy András	hu.	Szentimre, Győr vm., 1725	1749—56
Matolcsy István	hu.	Beretu, Zemplén vm., 1734	1754—56
Matula János	hu.	Szentjános, ? vm., 1715	1746—56
Mándory ?	hu.	? 1715	1747—49
Máriás János	hu.	Szentes, Csongrád vm., 1727	1754—56
Mátyás János	hu.	Vác, Pest vm., 1709	1749—56
Mészáros György	hu.	Tapolcsány, Nyitra vm., 1725	1755—62
Mészáros Márton	hu.	Kemence, Hont vm., 1718	1744—56
Mészáros Mihály	hu.	Bóly, Zemplén vm., ?	1763—66
Mihály János	hu.	Kereki, Somogy vm., 1723	1748—56
Mihályffy Ferenc	hu-k.	? Erdély, 1733	1757—88, nyá.
Miklóssy Pál	hu.	Pest, Pest vm., 1728	1754—56
Mogyoróssy ?	hdgy.	? 1728	1746—48
Molnár András	hu.	Torda, Torda vm., 1726	1754—56
Molnár István	ti.	Sopron, Sopron vm., 1718	1748—56
Molnár János	hu.	Füred, ? vm., 1696	1746—72
Molnár János	hu.	Kassa, Abauj vm., 1725	1746—64
Molnár János	hu-ti.	Kiszeseny, Szabolcs vm., 1723	1748—56
Móricz ?	k.	? 1723	1747—48
Morvay János	hu.	? 1718	1747—56
Munkátsy János	hu.	? 1718	1752—56
Nagy István	hu.	Diszel, Zala vm., 1718	1746—56
Nagy János	hu.	? 1718	1753—56
Nagy Márton	hu-k.	? 1718	1720—34
Nagy Mátyás	hu.	Kecskemét, Pest vm., 1709	1749—56
Nagy Mihály	hu.	? 1720	1752—56
Nagy Mihály	hu.	? 1726	1753—56
Nándory János	hu-hdgy.	Nagyszalonta, Bihar vm., 1717	1742—56
Nébely ?	hdgy.	? 1717	1747—56
Németh Péter	hu.	? 1724	1752—56
Niczky ?	kap.	? 1724	1747—49
Nigrény Ferenc	hu.	Ladomér, Zemplén vm., 1724	1749—56
Novák ?	hdgy.	? 1724	1748—49
Nyesté János	hu-kap.	Nagyszalonta, Bihar vm., 1716	1741—67, nyá.
Nyitray Pál	hu.	? 1716	1753—56
Orosz János	hu.	Szatmár, Szatmár vm., 1717	1753—56
Onody János	hu-hdgy.	?, Magyarország, 1725	1745—68
Paál László	hu.	Szidérfalva, Bereg vm., 1714	1746—56
Palugyay Gábor ²⁰	hdgy-ezds.	?, Liptó vm., 1688	1720—48, áh.

Név	Rend-fokozat	Születési hely, idő	Szolgálati idő
Palugyay Gábor	hdgy.	Ensisheim, Elsass, 1743	1765—76
Palugyay István ²¹	hu-főhdgy.	?, Magyarország, 1715	1741—76
Pap János	hu.	Szeged, Csongrád vm., 1726	1756—57
Parády ?	kap.	?	1736—37
Pasman ?	hdgy.	?	1723—33
Pásztor András	hu.	Fűrészfalu, Trencsén vm., 1721	1749—56
Pázmány Péter ²²	k-kap.	?	áh. 1730—36, áh.
Perényi Mihály	hu-kap.	Feketeerdő, Pest vm., 1724	1720—59
Perényi Mihály	hu.	Kecskemét, Pest vm., 1717	1745—56
Petróczy Ferenc	hu.	Nagyhelvény, Trencsén vm., 1718	1748—56
Pfleger István	hu.	Dukavár, Vas vm., 1718	1749—56
Pfleger István	hdgy.	?	1762—66
Pickety ?	k.	?	1747—48
Pollereczky András ²³	hdgy-örgy.	Besztercebánya, Zólyom vm., 1700	1722—43, áh.
Pollereczky Ferenc András ²⁴	k.	Molsheim, Elsass, 1737	1742—43
Pollereczky János László ²⁵	hdgy.	Molsheim, Elsass, 1748	1763—65, áh.
Pollereczky Mátyás ²⁶	hu-kap., ill. alez.	Besztercebánya, Zólyom vm., 1709	1730—43, áh. és áh., 1759—68, nyá.
Pongrácz Mihály	hu.	Szekeres, Vas vm., 1731	1754—62
Popovics Károly	hu.	Olaszi, Bodrog vm., 1743	1754—62
Porubszky Márton	hu-hdgy.	Szentmiklós, ? vm., 1717	1736—44, áh.
Pracsy György	hu.	Patkó, Zólyom vm., 1722	1752—56
Prenány György	hu.	?	1728 1752—56
Prior György	hu.	Komárom, Komárom vm., 1723	1753—56
Puskás ?	hu-kap.	?	1720—33
Pusztakováts Ferenc	hu.	Veszprém, Veszprém vm., 1732	1754—62
Pusztay János	hu.	Majsa, Kiskun vm., 1723	1755—62
Rabló György	hu.	Losonc, Nógrád vm., 1715	1748—56
Rajtsány János	hu.	?	1722 1752—56
Rácz János	hu.	Erdőszáda, Szatmár vm., 1724	1749—56
Rózsa János ezredfi	hu.	?	1734 1752—54
Rudnitzky Márton	hdgy.	?	1762—66
Sallaváry Ferenc	hu.	?	1718 1751—56
Sallay Gábor	hu.	Marosszentmihály, Torda vm., 1709	1749—56
Sándor János	hu.	Csütörtök, Pozsony vm., 1728	1756—57
Sárközy Lóránt ²⁷	hdgy-alez.	?, Erdély, 1689	1720—54, nyá.
Sárossy ?	hdgy-alez.	?	1720—48
Sáry Miklós	hu.	?	1730 1750—56
Simon Mihály	hu.	Zsibó, Szilágy vm., 1718	1746—56

21 Uo. 453. o.

22 Uo. 264. skk. o.

23 Uo. 250. skk. o.

24 Uo. 370. skk. o.

25 Uo. 378. skk. o.

26 Uo. 261. skk. o.

27 Uo. 447. o.

Név	Rend- fokozat	Születési hely, idő	Szolgálati idő
Simon(s)its Pál ²⁸	hdgy-kap.	Nagyszombat, Pozsony vm., 1718	1748—67, áh.
Sipos ?	hdgy.	?	1745—46
Sipos István	hu.	Györke, Abaúj vm., 1727	1748—56
Skultéti Mátyás	hu.	Királylehota, Liptó vm., 1723	1749—54
Sólyom András	hdgy.	Nagyszalonta, Bihar vm., 1708	áh. 1748—58
Soproni Ábrahám	hu.	? 1729	1752—56
Sulyok György	hdgy.	?	1720—22
Sztránszky Samu	k.	?	1723—33
Szabados János	hu.	Nagysáros, Sáros vm., 1705	1749—56
Szabady István	hu.	Eger, Heves vm., 1737	1766—68
Szabó Ferenc	hu.	Szatmár, Szatmár vm., 1724	1753—76, áh.
Szabó István	hu.	? 1723	1753—56
Szabó János	hu.	Érsekújvár, Nyitra vm., 1723	1748—56
Szabó János	hu.	Tihany, Zala vm., 1719	1747—56
Szabó János	hu.	Kecskemét, Pest vm., 1722	1753—56
Szabó János	hu.	Szolnok, Szolnok vm., 1725	1749—56
Szalay Jakab	hdgy.	?	1746—48
Szánthó Mihály	hu.	Vásárhely, Zemplén vm., 1730	1756—57
Szathmáry András	hu.	Zemplén, Zemplén vm., 1722	1756—58
Szegedi Márton	hu.	Valkó, Bars vm., 1726	1752—56
Szemerey József	hu.	Veszprém, Veszprém vm., 1727	1749—56
Szentiványi ?	hdgy.	?	1744—45
Szepesi Mátyás	hu.	Segesvár, Nagy-Küküllő vm., 1716	1746—54
Szerb János	hu.	? 1716	1744—56
Székely Imre	hu.	? 1728	1752—56
Székely József	hdgy.	? 1716	áh. 1748—54
Székely László	hu.	Hernécs, Máramaros vm., 1720	1746—56
Székely László	hu.	Magyarrégen, Maros vm., 1724	1749—54
Székely Mihály ²⁹	k-hdgy.	?, Magyarország, 1718	1758—64, áh.
Széphelyi ?	k.	?	1723—33
Szijaártó Ferenc	hu.	Nagyszombat, Nyitra vm., 1719	1746—56
Szilasy Ferenc	hu.	Kövesd, Bihar vm., 1730	1754—56
Szilágyi György	hu.	?	1751—56
Szilágyi István	hu.	Szoboszló, Hajdú vm., 1732	1755—56
Szögi ?	k-hdgy.	?	1746—48
Szodormay József	hu.	Heves, Heves vm., 1726	1749—56
Szombathelyi Ferenc László ³⁰	hdgy-kap.	?, Magyarország, 1733	áh. 1758—87, nyá.
Szombathelyi Ferenc Mátyás	hu-kap.	?	1778—91
Szombathelyi Gábor József	hu-kap.	Lovászi, Trencsén vm., 1744	1762—88
Szombathelyi Ferenc	kap.	?	1782—87, nyá.
Szombathelyi Gábor	hdgy-kap.	Sárvár, Vas vm., ?	1776—87
Szombathelyi Lajos Pál	hdgy.	? 1768	1785—88
Szombathelyi László	hdgy.	?	1768—76
Szombathelyi Mátyás	hu.	Molsheim, Elsass, ?	1777—78
Szombathelyi Miksa	hu-hdgy.	?	1789—91

28 Uo. 450. o.

29 Uo. 455. o.

30 Uo. 454. o.

Név	Rend- fokozat	Születési hely, idő	Szolgálati idő
Szombathelyi Pál ezredfi	hu-hdgy.	?	1781—91
Szoplári György	hu.	Kalocsa, Pest vm., 1733	1756—57
Szőnyi ?	kap.	?	1755—56
Takáts Antal	hu.	Zalavár, Zala vm., 1718	1746—56
Takáts Antal	hu.	Csengőd, Kiskun vm., 1720	1754—56
Takáts Mihály	hu.	Vasvár, Vas vm., 1701	1746—54
Táborny Demeter	hu.	Brassó, Brassó vm., 1718	1746—56
Telegdy János	hu.	Diószeg, Bihar vm., 1721	1749—56
Tersánszky ?	hdgy.	?	1747—48
Tódor ?	kap.	?	áh. 1746—56
Tolnay ?	hdgy.	?	1720—22
Tóth András ³¹	hdgy-ezds.	Nyitra, Nyitra vm., 1698	1720—57
Tóth András ³²	hdgy-kap.	?, Franciaország, 1736	1742—56
Tóth András	hu.	? 1723	1752—56
Tóth András	hu.	?	1752—56
Tóth Ferenc ³³	k-kap.	Chamigny, Franciaó., 1733	1742—65, áh.
Tóth György	hu.	Segesvár, Nagy-Küküllő vm., 1716	1749—56
Tóth István	hu.	Üreg, Nyitra vm., 1720	1747—56
Tóth József	k.	?	1727—33
Tóth László	hu.	Dorkó, Zemplén vm., 1722	1746—56
Török Ferenc	hu.	Baranya, Ung vm., 1745	1767—72
Turnay Ádám	hu.	Nagyvárad, Bihar vm., 1729	1749—56
Udvarhelyi Mihály	kap.	?	1746—52
Udvarhelyi Sámuel	kap.	?	1749—56
Vajta János	hu.	Makó, Csongrád vm., 1724	1754—56
Valay József	hu.	Komárom, Komárom vm., 1723	1747—56
Varga István	hu.	Templom, Temes vm., 1719	1747—56
Vas Imre	hu.	Léva, Bars vm., 1727	1755—56
Vasallay István	hu.	Székesfehérvár, Fejér vm., 1727	1756—57
Várady János	hu.	Katonavár, Kolozs vm., 1721	1749—56
Városi György	hu.	?	1729 1751—56
Váry ?	k.	?	1747—48
Végh István ³⁴	kap.	?	1736—53, nyá.
Vida István	hu-ti.	Komárom, Komárom vm., 1727	1749—71
Víg Ádám	hu.	Türje, Zala vm., 1730	1754—56
Víg István	kap.	?	1723—36
Vincze György	hu.	Miskolc, Borsod vm., 1720	1743—56
Virág János	hu.	Kassa, Abauj vm., 1725	1754—56
Vitéz Ádám	hu.	Nikla, Somogy vm., 1721	1749—56
Vízi Pál	hu.	?	1728 1756—57
Vot (?) György	hu.	?	1720—36
Vörös János	hu.	Margitta, Bihar vm., 1719	1749—56
Zaniga György	hu.	Vasvár, Vas vm., 1728	1754—56
Ziárda Mihály	hu.	Nagyszombat, Pozsony vm., 1709	1744—56
Zilahy János	hu.	?	1712 1752—56
Zimbola János	hu.	Nagytapolcsány, Nyitra vm., 1696	1744—49

31 Uo. 281. skk. o.

32 Uo. 427. o.

33 Uo. 408. skk. o.

34 Uo. 449. o.

József Zachar

THE HISTORY OF THE 1ST (BERCSÉNYI) HUSSARS OF FRANCE

1721—1791

Summary

László Bercsényi, only son of Count Miklós Bercsényi, High General, First Senator and Lieutenant-Governor of the Rákóczi War of Liberation, served in Prince Rákóczi's army as a captain when the Peace of Szatmár was made in 1711. After a short sojourn in Poland the young captain went to the Kingdom of France and reached the highest ever rank in the service of the King of France: he was promoted to the Marshal of France. As a lieutenant-colonel he proposed to establish a new regiment of hussars from Hungarian refugees and emigrants as early as 1720 and his efforts were crowned with success by the end of the next year. This study treats the military activity of the 1st (Bercsényi) Hussars from 1722 to 1791 and at the end of his work the Author enumerates the names of 634 hussars who — on the basis of his research work — proved to be unquestionably Hungarian from among the 2745 men having been served in the regiment during its seven decades long existence in the ancien régime.

József Zachar

L'HISTOIRE DU RÉGIMENT DE HUSSARDS BERCSÉNYI DE FRANCE,

1721—1791

Résumé

Le comte Miklós Bercsényi avait été premier sénateur, gouverneur princier, général en chef de la guerre d'indépendance de Rákóczi, son fils unique, László Bercsényi était capitaine au moment de la paix de Szatmár. Ce dernier, après avoir fait un court crochet par la Pologne, a mis son talent au service du Royaume Français, où il a fourni une carrière militaire brillante: il est devenu maréchal de France. En 1720, encore comme colonel, il a pris l'initiative de mettre sur pied un nouveau régiment de hussards hongrois, au service de la couronne française, et ses efforts ont été couronnés de succès à la fin de 1721. Cet essai suit la carrière militaire du régiment de hussards portant le nom de son fondateur, Bercsényi, à partir de 1722 jusqu'en 1791. A la fin de l'essai l'auteur, à la base de ses recherches, donne en appendice la liste des noms des 634 hussards qui peuvent être prouvablement considérés comme hongrois parmi les 2745 personnes qui servaient au régiment pendant les 70 années de l'ancien régime.

József Zachar

ZUR GESCHICHTE DES BERCSÉNYI-HUSARENREGIMENTS IN FRANKREICH

1721—1791

Resümee

László Bercsényi, einziger Sohn des Grafen Miklós Bercsényi, des Hauptgenerals und ersten Senators des Rákóczi-Freiheitskampfes und Stellvertreters des Fürsten, erlebte als Kapitän den Friedensschluß von Szatmár. Nach einem kurzen Abstecher nach Polen stellte er sich in den Dienst des Französischen Königreichs, wo er den höchsten militärischen Rang bekleidete: er wurde zum Marschall von Frankreich. Bereits 1720, noch als Oberst, regte er zur Ausstellung eines aus Ungarn bestehenden Husarenregiments zu Diensten an der französischen Krone an, schließlich wurden seine Bestrebungen Ende 1721 von Erfolg gekrönt. Im Aufsatz werden die Kämpfe des nach Bercsényi benannten Husarenregiments von 1722 bis 1791 verfolgt. Im angeschlossenen Anhang werden als Forschungsergebnisse des Autors die Namen von 634 Husaren aufgezählt, die während der 70 Jahre des ancien régime von den 2745 Mann, die in diesem Regiment ihren Dienst absolvieren, nachweislich ungarischer Abstammung waren.

Йожеф Захар

ИСТОРИЯ ГУСАРСКОГО ПОЛКА „БЕРЧЕНЬИ“ ВО ФРАНЦИИ

1721—1791 гг.

Резюме

Ласло Берченьи, единственный сын главного генерала освободительной борьбы, возглавляемой Ракоци, княжеского наместника и первого сенатора графа Миклоша Берченьи, служил в звании капитана, когда был заключен сатмарский мирный договор. После короткой службы в Польше молодой талантливый офицер встал на военную службу королю Франции, где ему удалось добиться высочайших военных почестей, ибо во Франции он стал маршалом Франции. Будучи еще полковником, он в 1720 году выступил с инициативой по формированию нового гусарского полка, укомплектованного венграми и вступившего на службу французской короне. Полк был сформирован к концу 1721 года, и стал носить имя его основателя Берченьи. Автор статьи прослеживает боевой путь гусарского полка Берченьи начиная с 1722 вплоть до 1791 года. В конце статьи автор, на основании своих исследований, в приложении перечисляет фамилии 634 гусаров, которые по всей вероятности были венграми, и служили в полку, имевшем 70-летнюю историю и защищавшем режим роялистов. Всего в полку служило за этот период 2745 человек.